В. Малинький.
(Четар.)

По Україні.

зш. 2.

ГУКИТАНІ

[illegible]

Зошит ч 2

Ой біда, біда чайці небозі
Що вивела дітай при битій дорозі —

УНР УНР

В Малицький
стар. 14. арт. полку

8/XI. Сьогодня ми вже ціла галицька армія в та-
кому положеню, що ми не знаємо чи ми в союзі Дені-
кина чи з ним воюємо чи Петлюровці наші друзі
чи вороги і перед ними треба оборонятись.
Від 15 Жовтня ми не одержали жадних грошей на
виплату козакам заслуженої, та старшинам
платні. А і вівса та сіна нема за що купи-
ти для коней. Отже повна руїна тисне ся
до нас всіми сторонами. На голови галицьких
вояків а ніхто не є певний що за несподіван-
ки принесе нам завтра. А тим часом
крутяться між тутешними мужиками
всякі поголоски ніби що до Жмеринки (прийшли) до Во-
мунські та руські війська які прибули на
заміну Петлюрі. Бої йдуть собі в напі-
лінію в околиці Жмеринки а ми тим часом

сидимо безчинно згорнувши руки.
А і населення тутешнє починає до нас і навіть
тобто ворожо до нас відносити ся а причину
того злого відношення не трудно відгадати
Як довго ми діставали уживу так довго
ми для коний купували сіно і солому та
тепер уживи нам не дають а коням все таки
треба давати їсти, а що наші стрільці є збай-
ливі о худобину то і крадуть у селян пашу
і нею годують коні. Отже і тут властиво
лежить причина того ненависти яка з кож-
дим днем росте до нас між тутеш-
ними селянами і що нам правдоподібно - при-
несе катастрофу
Між нашими стрільцями - хотяй і їм війна
вже дуже надоїла - невидно одушевлення
з нагоди перемиря з Денікіном

а противно від кількох підстаршин мав
я нагоду почути заяви, що они скорше пі-
дуть дебудь на подекну роботу як би ма-
ли з Денікинцями в купі бити петлю-
ровське військо.
Виходить що і найтемніший козак га-
лицької армії є всего свідомий що
ми, через перемиря з Денікіном поставили
ли Петлюровців в дуже скрутне а мо-
же і безвихідне положення, або інакше-
ми словами сказавши зрадили його. —
Та щож ми молодші старшини по
стрілецькі можемо учинити. Як члени діс-
циплінованої армії повинні ми викону-ва-
ти прикази наших старшин покликаних
до керування нами.

9.XI. Вже від тижня пада на переміну
дощ то сніг, що опрескинуло такі боло-
та, що прямо тяжко перейти з одної ха-
ти до другої. В яких, будь воєнних операціях
годі і думати. З денікінськими
військами ми зачинаємо в згоді; вони заняли
район по сей бік Бугу від (Немирова) Бугу
а они по той бік від місточка пооря
На мості ріки стоїть по одні стороні
стійковий денікінський, а по другій
наш стрілець. Та, які в нас тепер
фатальні відносини коли виставить
варту на мості складаючуся з 5 пяти
стрільців і одного підстаршини трудно
бо ніхто з стрільців добрих, че-
ревиків немає
А і пашу приходить ся тяжко здобу-

вати для коній в наслідок чого коні пад- 5
нут до себе рештки, що смалять неужиточні
для армії. Щоби хоть частину коній
уратувати дістали бригади приказ час-
тину коній продавати і за ті гроші ку-
пувати овес. Та тутешні мужики ско-
ро порозуміли наше положеня і пере-
стають у нас купувати коні, найвище
да годять ся на заміну за збіжє
Отак: сьогодня я продав одну пару
середніх коній за 2000 гривен і по-
втора коні [illegible] снопів
вівса. а ще перед двома тижднями за такі
коні можна було взяти 30,000 карбованців.
19/XI. За протяг часу в якім я не рухав
мій дневник притьмом богато нового а що
найбільше і найсумнійше що до себе ...

наша армія мала здатися на не наймі-
ші страти за цілий світ нас і становила
більшої могли – навіть як за часів нашої
української бить з поляками. Та то
від битви умирають тепер люди а від
хороб котрих сильно десятькують так
що то від діла нема і головка
конфітів то пересорували б
А вверх нас старшини нищать то
лише торба братчі, але і ще гірше
нас давить тепер, що наша головне
но
Мир Денік. а нашою НКГА були
переговори мало, що не укінчені
та в тим часом зайшли якесь
непорозуміння, Ген. Тарнавського
арештовано через те що тепер

штабу ~~[illegible]~~. Г. А., а Начальника Комен-
дантом став іменований Усп. рот. Мешитка
а його Шефом штабу підпол. Єфріц
Та досей пори ми нічого не знаємо
ні, якиж данна ведуть ся перегово-
ри з Денікіном. Говорять лиш
що ми маємо бути пересунені на
полудне і там маємо ~~бути~~ наступати
пере організацію нашої армії.
Гм. що тут переорганізовувати коли
є бригади зовсім без цілих курінів
або коли і є які курені, або і є
люди хорі, або так убрані, що в тім
убранню морозу — найбільше — перейти
з одної хати до другої і принести собі
обід, але щоб їх можна було ужи-
ти до якої небудь воєнної операції

то се викноренє
В їхній найвисшій військовій управі не-
видко якоїсь одностайної думки кот-
раб цілою справою рухала і послідов-
но рядила з певним планом і пере-
конання, що то власне що вона робить
є найліпше. Противно всюди дає-
ся завважити, що так сказати
відрухове продовжування і станова-
ня з дня на день.
А вже найліпше дається се впізнати
в дорожевній справі і інтендантській
Отак стрільці з одного корпуса
задержані у резерві в першому курсу-
ан а з іншого корпуса кличеться
в половинах плацах, один
корпус видає свої приказа

міцні і теплі чоботи, а машина
знова убирає своїх стрільців у тонкі
убув що він по одноденнім
марші розлізаєть ся. Виходить що нема
одностайности і рішучости у прис-
тосі наших керманичів, а щодо
дисципліни говорити про порядок в бри
гадах і полках. Де в бригаді є
сердітий інтендант там і щоїсти
там і люди мають в що убрати ся а де
урядується інтендатура мало сердіч-
ний там люди обдерті і голодні.
Навіть у найвисшім оперативнім
проводі цеї машина скрипить
видко з організовання началь-
ного вожда ГА ґенерала
Тарнавського і його шефа штабу

тупол. Шаманика. За при-
тимчасово в нас провадження
переговорів з Денікіном і за-
говорили між собою об Украї-
готовий вже договір передати, та
арест не прийшов довго бо суд вої-
нний його оправдав як і його шефа штабу
а з АКГА телефоновано до Оде-
си, де відбувались переговори щоб
переговори інакше вести так аби
укінчити їх мировим договором, що
й сталося.
На яких точках заключено дого-
вор також можна лише довідати-
ся через втаємничені особи бо
тексту договору ще не проголошено.
Говорять лише, тільки що договор

обнимав тільки долю армії, а полі-
тичний договір залишив собі пан дикта-
тор Петрушевич на підписано
Найважніщі точки ~~відомо~~ договору
є помилкою Гал. Армії як однакої
не входячої в ту команду, доброволь-
чої армії, але в мині тих довго за-
довго то армія буде обнимати цо-
ний місце от того стану бувит мала
Г. А в дни підписання договору.
Поставлено рев. ком. цілу управу і заряд
і майно Г А ненарушимими та доз-
волено пропагандувати та доповняти
її. На доповнення повинно ся взяти
Чеську бригаду в Чехах (около 6 тисяч [illegible])
кадри з Відня і Будапешту та поло-
нених з Італії, а [illegible] а вла

ришьо Англія годиться тії резерви у му-
ндурувати ~~за~~ за плату за мондур
в пять літ після укінчення війни,
та перевезти половину з Італії.
Та договор з Денікіном, є договором
а життя дійсність робить своє. Само
тогда коли ми переговорували з Доброволь-
цями большевики розбили цілковито
армію Деникіна на котру так богато наді-
ялася Антанта, до сей пори ще розби-
ті частини большевики розоружують
кождої днини а в Сибірі пішли так
далеко що загрозили столиці Кол-
чака Омскови. Рівнож розбили
20 тисяч кавалерії Деникінської яка ще
перед місяцем тільки наробила шуму
своєю присутністю в 70 тис вер-

ставає від Москви.
А і на Вкраїні посунулись больше-
вики сильно наперед, а навіть — як
приносили вісти з Києва — мали они
заняти 20/XI ~~Київ~~ та посувати ся
скоро в напрямі на Білу Церков.
Видко що добровольці не рушуть ся так
дуже швидко на Вкраїні коли так сла-
бо її боронять, а як подають часто ма-
ли навіть звернути ся до нашого началь-
ного командування щоби Галицькі корпуси
заняли Фастів та Бердичів.
В такім то критичнім положе-
ню знаходить ся тепер наша армія
а в ній большевицький струй пливає ідея
й „неговорка" в про самостійної народної
укр. Республики але прямо долі

і усиновання цілого Українського на-
роду. Найбільше підчас сю пору Кон. Галиць-
ка армія пішла в злуку з Денікіном
а Петлюрівці з Поляками. Значить Де-
нікін подав собі руку з поляками і ми
українці галицькі попали в „Рускій
Мирі" а Придніпрянці в польскім
„багні".
19.X. Прийшла вістка, що Поляки заня-
ли Каменець і що гал. правительство
з Диктатором опустило Каменець на
шість годин перед занятєм його поляками
Наші частини квотировані у Каменци ставили по-
лякам опір, а навіть досить їх прогна-
ли та в нас надійшов приказ від Кмди
Денікінских війск щоб зі мінити бо про-
то мовляв Поляки то союзники добровол-

ческої армії, а галицькі війська то знова творять
частину добр. армії. Що ж було робити. Муси-
ли здати Камянець полякам. Та в поляка дов-
го не вдержались у Камянці бо через тиждень добро-
вольці заняли цілу область по Збруч а навіть
почали кружити [illegible] що день. війська
перейшли Збруч і заняли днистровка Борщів
В моїх записках я стільки написав о тім що
говорять "а тишу то зі своїм довідомостю, бо
такі „поговірки" то одинока у наших
стрільців під сей сумний час часами
і з тих „говірок" можна буде колись
звернути о факторах котрі вплива-
вали на наших стрільців, котрі дуже
часто стали ся причиною важних
випадків, о яких буду писав нище.
21/XI. Мене перенесли з 1 полка артилерії

до 14, а то моє перенесення стримав сот.
Брандиер да се що, я дав його курі і в його
таки присушнути три полученні за се що
той крав виклудали з паки в кошу і не
рапортувались такі рівна як пукор по
вилаї торгу. Мене перенесли так
несподівань і скоро що я не мав часу навіть
і попрощатись. В Команді III Корпуса мені
навіть обявили що я належу до
тимчасових дерев штаба, але Комендант
затикав ми належуть на мене лайдаки
то ти стало не Левко і мене вислали
до 3 батерії 14 полку.
Та все то що я знайшов в 3 батерії переходить всяке поняття. Ціла
батерія складає ся з 19 коней 20
людий і 7 возів і 2 пушки. Решти

людей, в досить організованим способі пере-
продала все що було лишне з упряжі
сідел коней знарядів путевим му-
жикам і утекла до дому захопивши
зі собою збрую та сідлові коні та
вози.

Я тії люди що я раз застав людими як
голодні вовки звернені на злі лише ска-
ли звіри по виясненні ся ситуації
оставшими коням недавали зовсім кета сії по-
ми, а як кожний що і здобув для
користи військовим коней по звозив
то що робити якусь маску для сторожи
путевих мужиків бачучи такий стан го-
лосно віднотовували стрільцям за вся-
кі пустяки як забирання паши
та соломи на підстілку для

Конт. Дійшло вже аж до того що з'організована шайка нападала на стрільців в їх помешканю і забрала вони гроші та ін. др.
Не говорю вже о тім що в полі то мало не кождої днини приходило до нападів по персональних стрільців. Мимо того наші стрільці і старшини ходили тихо і зносили спокійно обиди гордих тутешніх малоросів.
Зі всіх частин одні лише сотні стрільці поступили собі на козацькому, бо коли в однім селі забили дебелі в разу нового цілих їх кількох товаришів то ціла бригада обступила село і почала бомбардувати

Бомбардовання мало добрий успіх.
Селяне видали винуватих котрих таки
зараз розстріляно і вже бодай на
зарится час припинили грабежо
Таке геройске виступлення наших
стрільців мало також добрий вплив
на піднесення духа у стрільців у ін-
ших бригадах. З Відсеї акції
стрільці якось повеселіли і пола-
ли дивитись веселійше в будучність
а на зневагу зі сторони мужиків
порадами відворогу вжито ся а навіть
рішено відповідати як то зробив
Жандарм з 11 бригади убивши
дарунків [illegible] різнака дисе
що ~~ся~~ ті послів Галицьку армію
назвати бандою.

В послідних часах сильно поширились між стрільцями хороби а особливо плямистий тиф. Певно можна сказати що 2/3 части галицької армії лежить в шпиталях. Говорю шпиталі, але шпиталями не можна назвати ті діри без вікон темні і брудні де стрілецтво лежить без ліків і біля на долівках вкритих зігнилою соломою переповненою всяким паскудством і вошами. Всякі заходи зі сторони Начальної Команди не можуть мати так довго осадного значення, як довго не дістануть санітарні старшини відповідну скількість біля, сінників і ліків.
Смертельність між старшинами і стрільцями застрашаюча так що у Винниці умирає денно 50–100 людий а бри-

Жадні шпиталі в Гнівані і Демидівці поводять денно 3–10 стрільців. Переловлюють небезпека і ті що повертають зі шпиталів западають знова на хоробу і вдруге ~~за дру~~ другим разом рідко котрі повертають зі шпиталів. Померших ховають по більшій частині без домовин бо нема з чого дощок.

Условини життя наших стрільців на тутешних квартирах є нище всякої критики. Тутешний мужик має лише в одній хаті а другу половину будинку мешкального обертає на комору або зовсім такої не будує. Тому що тутешний чорнозем вічно перемінюєся в безденний резервуар грязи то тутешні селяне дають їсти свиням, курям а навіть людям в сінах і тим способом заміняють сіни на рід

стайні відки стрешний сморід входить
до помешканя і затроює і втак вгро
гнилий воздух. кошмарі Стрільцеви приходить ся
спати на земли а накривати ся все
жили древками лазарськами переношени-
ми вважима толк, що ~~ро~~ в перині му-
тушешні сельника лічниві і не жерутьо біль-
часть а по другі що Квартерунці да-
ніють ся часто і в сей способ переносо-
вані від одного лазня до другого.
Сильно дає ся відчувати між стрілець-
твом брак одностроїв а особливо плас-
щів. Стрільці (декотрі) ходять в тільки
драних однострою, що прямо як дві
раз давити ся на нажит через гуз до
котрих сіда мороз портянки з обра-
зом поверхтовного арешт з під москв

в 1812 році

Щоби стрілець міг самий за двонадцятські гроші собі купити, які части одностроїв нема і чоботи. Раз тому що туж все так дорого коштує що заслуженння кошті потай она і досить викорить ледви вистарчить на докупленя харчів, а по друге що мало що не кожди два дни, якийсь рід грошей „не ходить" а неходить давно пе який стрілецтво дістає як заслуженину.

Як на нещастя ціла сьогорічна осінь сильно нездорова; все перепадають дощі та сніги і воздух вохкий і гнилий. Таке слотнистої ~~[illegible]~~ погоди, або лучше сказати така непогода сильно причиняє ся до нищення убрань а головно чобіт кошти вбране і так тісля роздачі гл. стрілецтву

ледви куди тримають ся, я по пару
годинного маршу розситають ся навкру-
ги.
Пишу те все тому в моїм дневнику бо хо-
ру доставити на будуче материялу кот-
рим би вияснити причину нашої злуки з
добровольчою армією Деникіна.
Ми сподівали, що тутешні свідомі українці-тіє-
лі нашої злуки з добр армією, будуть відносити
ся неприхильно або навіть ворожо, та так
ого тепер зле не є. Всї они наш обдвано-
ке і радше сумне становище дуже добре
поняли, а до нас в дальшо відносять ся
з пошаною і видять нас одинокий за-
поруку української свідомости.
А тепер коли придивляють ся на саму
порядок і поступки добровольчої арм

тим більше починають відносити ся з пошаною
і бачуть в нас тих, котрі в день хвалі Бога-
то можуть помочи при удержаню - негово-
ри вжо самостійної укр. републики але
але водит в вибор... автономії.
Взагалі тутешний народ остались москвофіли
і кацапи думали, що з приходом добр. ар-
мії поплете всяка ріка з насипом, убере-
ми, а все стане так дешевим як бу-
ло перед початком війни, а тимчасом
все що они побачили то є таке мізерно
що навіть не дасть ся порівнати з ча-
сами петлюрів. Добровольці ограничили
ся до назначеня всяких приставів полі-
цаїв, а решта все лишило ся по ста-
рому: старо гроші якими витягує ден.
x укр. 50 кар більзнаки зі серіями від

200 в гору, урядники здебільшого ті самі що були за Петлюри а навіть / по лицять тепер самі лише що змінили опаски на рукавах: зі синьо-жовтих на біло-синьо-зелені.

Ден. понадзначувані урядники то старі пенсіоновані російські урядники яких навіть большевики оставили як взагалі нешкідливих для них

Одним словом те все що після упадку Петлюри зайняло керму адміністрацію є сильно мізерне і непевне свого завтра до сеї системи, що багато з урядовців не носить кокард, значить держить ся з резервою. Зато мужики отверто говорять що панування Денікіна лише до весни, а на далі большеви-

защитник відповіли и панами і слугами.
Справа топлива на желізниці ще гірша
як була до революції. То перше на станціях
були нагромаджені великі скількости
дров, а тепер для опалу паровозів
розбирають залізничні будинки.
А тимчасом большевики несуть, а свою
владу продовжають так через поступи
на фронтах та агітацію. Як часо-
писи приносять данні Воронеж Курськ
Царицин Чернигів Бердичів і збираються
[illegible] до до Харкова з наміром при-
ти в посідання донецького углево-за-
лізного басейну і розвязати углеву
кризу, яка так сильно захитала
умови совітської Росії.
Революціонери і агітаторі сильно пригото-

хлають тупешний друк для себе.
Побачивши, що з цего комуністична
ка скрайні нема що робити, она роз-
сылають вістки що кумунізм в совѣт-
ській Росії провалив ся, що тепер хо-
дить головно не о формі будучої
россійской Росії але ~~....~~ більше о роз-
ходить ся щоби власть держав-
ної форми в Росії не перейшла
в руки чорносотенців як то було
перед революцією.
Заграничні часописи сповіщають що
дійсно большевики мали помучать
ся, а властиво допустити до дер-
жавної форми всі демократичні
російскі соціалістичні партиї
як меньшевиків, есдерів, есдеків і

ми, і тим самим відступили від
ідеї комуністичної, якої вони були пре-
клонниками.
Мимо таких сильних горіб які займуть
мотор. стрілецтвом наш I корпус тіс-
нить на фронті між Бердичевом
що вказує що Денікін знаходить
ся в дуже скрутнім положеню
Та лоджать помилки що наша 3 бри-
гада маси перейти на большевицьку
сторону але ця кару і се мимо
того мовка
Інші два корпуси находять ся до
відїзду в околицю Николаєва і
львота де які трелеторти хорус
дуже Бліхами
Наша бригада занадала Катир

на підстаршин, які правдо-
подібно поїдуть приготовати для
нас місця на будучий постій.
Та мимо того всего між стар-
шинами і стрільцями кружать по-
голоски і переконання що коли спра-
ва Галичини не буде до весни
рішена, на війна з большеви-
ками не піде по мислі антан-
ти.
10/XII Прийшла також вість, що наші
полонені з Італії прийшли
до Одеси, і їх витали посли
з Винниці без лиш Москвота та
Цариц; а навіть говорять що згадані полонені
заняли Одесу і там роблять поліцийну службу.
30/XII Прийшов приказ щоби цілий артілєрийський

полк, ще того самого вечера відійшов до ?нована відки

він враз з бригадою команд?ло до ?.......... Та при

відправі з ?....діївки оказало ся що з батерії ??ськ

в ?отупі є ? ?ру?у сильно не комплетна так що

не вистало вдоста навіть ??? двох пушок, які мав

і сімох возів, тому одну пушку і два вози дано

доволі на ?ору, а решта, ак так ?????? ?????

рушило в дорогу. При переслуханню ?ступ?ль-

ців в справі недостатку в упряжі, коли

дізнали стрільці що начальник ?есів ???л?

з ?????? команданта поручника ??ль??ра -

в змові з декотрими їздовими стрільцями

розпродав декотрим селянам. Розпро-

дажі відбувалась в десять не ?????????

способ. ???????, що хотів дещо купити

приходив в ?ісльовка ??ни?? ????? вибир-

рав собі задачу ???? ?.е. ????? ???????

віз, або плахту, а вечером приходив
і забирав вибрані річи, а решту добирав рас-
тило той стрілець, що мав надзір над
проданими річами, рахуючи будівничих лісів
Який в той час заступав горого ком-
батерії пор. Тельгера. Тому коли дивуюсь
щоби вдержати до Чнвана, бракувало для
двох гармат кінних запрягів, в трьох запрягах
небуло цілком нашийників, а в двох
віжок. Вози то були поломані; не-
ребрики, яких пять з мурсиків недостав ку-
пити отже без дрібних кабзанів і зако-
лесників і неплачення старого десь від
літа. Навіть кухню не оминула злодій-
ська рука наших стрільців, і складала її
лиш мишо з двох дзюравих котлів.
Отже на полі такої то батерії

рушив я 1.I. 1920 до Гнівань. Я ще ніколи
не служив при такім чудердеснім підвідділі
і здавало ся мені що всі мужики з кпина-
ми в устах приглядали ся нашому маршови
Та ще більше поряди головкою була наша
14-та бригада, коли її взагалі має ся бригадою
назвати після сего що стан її боєвої мушви
виносив щонайвисше двадцять людий з крісами
зате обоз мав яких пятьдесятьох возів.
Ціла бригада мала ще того вечера руши-
ти в дальшу дорогу та ~~[illegible]~~ інтендантура 14 бр. яка
була заладована на желізниці не могла
відїхати в наслідок браку паровоза. А тим
часом банди зложені з довколичних сел
почали зближатись до стації щоби обра-
бувати наладовані харчами зелізничі вози.
Одна така банда зложена з 10-15 люда

напала на потяг 8 бриг около 10 год вечером
і почала забирати з возів цукор (19 мішків)
сірники та каву. Побачив се поручник
Голота і ще з трома стрільцями отво-
рив огонь до банди з 6 і з них така
вибралась кусь — і забив одного
58 літнього бандиту. Вози з цукром
вспіли вже втечи в невідомість
. Коли польського жандаря по-
питали його він пішов красти нотта
сказав що він бере ся за правду.
Ночею утік поїзд з Жмеринки ~~[struck through]~~
де ще урядували УСС паровіз і за-
брав нашу комендатуру і ми могли
рушити в дорогу.
Перших два дні йшло ся нам [illegible]
[illegible] третього дня розпустило болото

до такої тісноти що в околиці Красного
немислимо було дальше ночувати ся. А гнала
нашу бригаду тим спонукувала що була она
послїдною формацією отже конечно було
ожидати ся тим більше що ходили слухи що
польки мали занятй Проскурів та Жме-
ринку.

Різдвяні свята застали в селі Томелівцї
в котрім ще ніколи не стояло жадне войско тож
і наших вояків харчували не найгірше. Військова
Інтендантура зі своєї сторони також дбала
для стрілецтва бо видано для кождого стрільця
по одній білій булочці і по чарці горівки та
про нашу артилерію колись позабули вида-
ти білий хліб, що свідчить о непорядку
або лучше о злодійстві в нашім інтен-
данцтві.

Ціла наша подорож скорше більше як похо-
ронний похід чим як похід, якоїсь армії і роз-
бра в подертих черевиках і убранню до сеї
степени, що трудно стрілька двинутись до ра-
мен; Дуже бачать хлопців в цивіль-
них одягах. Більша часть стрілецтва
без крісів, а як де які і має кріс
то немає до нього амуніції.
Пронастрій стрілецтва тепер такий що
і говорити. Всьо оно йде май як стадо
до собак без порядку, а здоровити
старшого то нікому і не сниться.
Наші вояки роблять свої обовязки
то лише так аби збути ся, а о дба-
ливости немож і думати. А вже
найгірше докучає злодійство стрі-
лецтва. Всі до кухні крадуть і кра-

дуть що попало і продають, або обертають
на свою користь. Таку річ як цукор
сіль мило то трудно не знати де ховати
від стрільців.
Народ в перестраданих селах відносив
ся до нас всюди прихильно; розуміє ся
з певними вийнятками. В більшости однак
давали стрільцеві їсти так що хиба ве-
ликі обжора могли говорити про голод.
Лише та наймолодша верства суспільности
то є 18-го літні стовбури які в часі
війни научили ся грабити і мимо живости
дивили ся на нас вовком, але теж рідко
хто виступав рішуче против нас.
Що до свідомости народної то рішу-
чо мусить ся признати що майже
всі знають що они українці, що

москалі що вороги українців, знають та-
кож і цукри наших нам говорять що
Тепер [illegible] програми; а до всього
досі на Україні тьмяшна є в най-
нижчого, але народ ґрунту стоя-
вит і байдужний на все що около него
діє ся, а одиниці котрі були ді центра-
льної ради проводниками народу і причи-
нили ся були до так імпозантного пе-
реворотy на Україні, вже давно
погинули від большевецьких куль
а деякі котрі і позістали при жи-
тю, то навчені досвідом своїх
небіщиків в товаришів сидять су-
покійно і ожидають божого поми-
лування, богато таких знаємо ся
домах одиниць я по стороні Бога

щєвидорії.
Ціла наша дорога від Днїстра аж до Бир-
зули пішла вздовж кесегничого шляху через
села Вербове Гербачковка Понсальоки
Гоноровка Французка Петровка, Грушлавка
і Любомирка. Сї дві передостатнї заміш-
кані Румунами, які межи собою говорять
по молдованьско, але в церкві відправ-
ляє ся у них по российски, і молять
ся по церковно-слав'яньски.
На нашій подорожі в богатьох селах
стрічає ся ту так звану „верстовну шляхту"
Небуду тут говорити подробиць про ту шлях-
ту бо з в розговорі з ними трудно було
довідати ся про ті Мазурчину загально
присвячу кілька слів її характеристиці
за і то тому, що є она та сама

що і наша Галицька під кождим взгля-
дом. Все в селі пізнає ся нашу кож-
дого мілєтника по данну і по всьо-
рядку на подвірю. Зі свого зверхньо-
ного вигляду мешканця пізнає ся по нуж-
денності добрі і бруді, а мілєтникдь
по дурності яке проявляє ся в виглядї
стародавности і по дрібно строчці
Ева з римлятиною так і мілєтницька
дуже часть тягнуть ся рибітьємі оку
лі, або в хаті. Що до умового розво-
то я вже скажу, на дуже низькій сту-
пні тому що взагалі мил-
ята ї переконана, що всяка новість
є злишна і непотрібна і що їх дне-
ня яке ми одержали від їх предків
є цілком вистарчаюча для нас. Тогр

недивниця, що є они мешканцями села
і зовсім нерозуміють що тепер дієть ся в около-
ниця. Люди сильно нарікають на злі часа та
тужать за давніми добрими та минулими
часами. Все що у них дороге з мітцьності в кра-
щу комнату втерсе вішають на стіни
„Ікона" образи рушники статуетки а пильнуть
річи якия дзеркальности не знають
Ліжко і лавка і стіл також прикра-
вають як можуть. За то кімната
в котрій мешкають рівная ся кінскі
стайні; брудна, без стола без постелі
і власного місця постелей дошкова при-
ча без подушок накрита якоюсь дра-
неньким верітком. В такі то
брудні норі ведуть своє життя сплять
на гидких бебехах і дають справу

з глиняних херестків а подушки ве-
лими і терези уставляють у сьві-
тилищі для показу.
Доступ чужому людині до давнат
а особливо курення в сьвітилищі є
строго заборонено. Я самий ма-
вав неприємність через се що мої
кватирові призначили мені мешка-
ня в такій шляхоцькій сьвітли-
ці. Розуміє ся що перед офіцерською
силою не посьміли ся цілковито непус-
тити мене до „райского" сьвітилищ
але за авизійну вмстила до ме-
ти дочка властителя дому і по-
чала голосити як по вмерлім
е опісля опр розторувала. Я
Що до мови їх не різнять ся

він пішов від [illegible] Рилан —
17 V 1920 сегодня приїхав поручник Антонюк
(весела) зі Кременця, що наші повстанці
ці днями Тернопіль та що ми маємо
іти через Румунію до Чехословакії що-
би разом з чехами вдарити на Поляків
20 V. 20 Сегодня річниця мої женидьби. Вже минає -
шестий рік, як я подружився а зі жоною жив всего
два рази по 7 (сім) місяців, а то решту то скитальство
по чужині. Колиб мені був хто сказав що мені прий-
деться шість літ бути на війні то я певно би
тому не повірив, а той час промину як
стріла життя. Складаєся з одного ланцюга
трудів і праці. А вся українська війна
то один ряд терпінь і недостатків.
Йорданські свята обходили ми в селі Гонорівці, на
самі границі двох губерні подільскої і херсонскої

в селі Лобомируї. Народ тутешній що молдавани
люди дуже злі і ласі на коні. З переступленням
бессарабської границі вступили ми в район
конекрадів. Нема ночі щоб не скрадено
коней і то в більших числах. Так
нашій батареї скрадено сеї ночі (23/x) Мель
ґонові (Сорочьвеці) три пари коней а одну
пару яку скрадено притягла в ночі вирва
лася від злодіїв і утікла назад до батаре
рії.
Селяни тутешні лучаться в „банда" і по
чинають роззброювати наші відділи і за
бирати роззброєння жовнірів. Так 27.
роззброєний 2 артилерийський полк
і забрали від него 300 коней і 4 гар
мати. На помочі роззброєним по
спішила 1. бригада і обсадили [illegible]

село в котрім доконано напад на наші частини. Забили трьох бандитів і на превелике диво убитими були такі наші галичане котрі пристали до бандитів щоби нажитись грошми.

До того то ми дійшли що одні нападають других і їх рабують; війна ~~перейшла~~ за свободу України перейшла в ґрабіжи розбої і ґрабіжі одних галичан проти других.

Взагалі наші галичани можна подибати при кождій армії яка йшла по Україні отже: Петлюри у Денікіна у повстанців у больошевиків а навіть у грабіжних банд. Різні дороги були котрими вни діставали-ся до згаданих воюючих сторін війск одні яко плінні в службі до большевицкого та денікинського війска відповідно

до сего де їх застала революція на Батьківщині
Собраня в Московщині. Тим менше-більше
способом дістали ся в тутешні армії і всякі
галицько-московофільські. З ними разом при
відступі з Галичини російських військ разом
з ними остались.
До Петлюрівської армії поступило
богато галичан приманені більшою платнею
від платні яку діставало галицьке стрі-
лецтво.
До повстанців пристали наші стрільці
після сего як їх служба в галицькій армії
стала ся неможливою через їх всякі здирни-
цтва, крадіжи, продавання державних річий,
рабунки, спроневірення державних гро-
шей, мести на своїх старшинах і т. п.
Також через дезерцию пішло богато на

ника стрільців в розсипку. Богато дезерти-
рувало з надією дістати ся до Галичини та небага-
то змогли дістати ся, бо в більшости прилапа-
ли їх пограничні сторожі і польські сторожеві
відділи добре і пустили. Так [illegible] не могли
ані до Галичини вертати бо то більший [illegible], довіда-
ли ся, що поляки повернених стрільців висила-
ють до таборів полонених до Домбє
і до Берестя тоже вертали назад на
Україну і вступали до першої ліпшої
банди щоби лише мати можність
[illegible] ся. До галицької армії дезер-
тири ніколи не повертають назад зі
страху перед карою, не так до держ[illegible]
як до [illegible] [illegible] звичайно допуска-
ють ся дезертири перед дезер[illegible].
Коли я договорив про повстанців то

потрібно дати освітлення цій цілій спра-
ві о скількох відомостей дістати до мого
від учасників повстання або очевидців.
Прикладом ентузіазму повстанців було по-
встання Петлюри на полі наших гімна-
зистів як учасники воєнних полків Цен-
тральної Ради Богдана Богуна По-
лубітка після розгрому гетьманства
розбіглися по Київській губернії
а опісля з'організувалися в околиці
Білої Церкви і рушили на Київ,
Історія ~~що~~ покаже, що чи добре зробив
Петлюра, чи ліпше би було гет-
манська власть лютого ворога кап-
цапська чи українська республі-
канська неприхильник на разі.
В кожнім разі повстання розгорілось

по цілій Україні і гетьман утік з Києва
скорше чим сам думав. Те в коротенькім
часі Петлюра переконав ся що ся наука
звернула ся против нього / ледви наші стріль-
ці прибули до Києва щоби заправадити
порядок як надтягнули большевики
з півночи і знова розгорілось повстання
але сим разом на Україну, большевиків.
Та коли большевики докучили мужикам
і коли галицька армія вступила з Гали-
чини знова розгорілися повстання, і про
сі послідні хочу говорити бо успіх
їх я сам бачив.
Еще при відвороті галицької армії
тридні французи побачили що ціла Україна
міститься в двох галицьких пові-
тах Борщівськім і Чортківськім

почали думати про способи якими би мож-
на ~~випустити~~ більше воздуха україн-
ського на Вкраїну. Тогда то
тодішнє українське (трудні Петлюро-
ске) правительство і властиво Пе-
тлюра вислав богато старшин
і урядовців щоби они на тилах були
Шевицького фронту організували
з невдоволення селян повстанчі від-
діли. До найбільших відділів мож-
на зачислити повстанців Тютюнника
Соколовського і Волинця. Соколовського
повстанці дальше враз з Гал. 3 корпу-
сом Київ а Тютюнник зі своїми повстан-
цями занів терен від Жмеринки аж по
Умань і Гайсин. Крім згаданих повстан-
~~груп~~ повстанчих груп, бувало по деяких

у країні сміливо можна сказати тисячі, які понад-
більшій части, оберуть для власної кешені і ніколи не
застановляють ся на кого нападають. Тоже були випадки
що повстанці нападали так добре на большевиків як
на петлюрівців, а як вище сказано і на наші рамцукі
відділи; що одні повстанчі відділи нападають
на другі о тім нема що згадувати.
Я старав ся пізнати спосіб повставання такої
повстанчої банди. От тоже осідком повстанчого
~~[illegible]~~ гнізда, є звичайно якесь село котре здавна знане
з бандитського населення. Під проводом сми-
ливого григоріда з купкою повернувших зі Сибіру
каторжників нападають они на якусь части-
ну без розбору на її народність, але по добрій
розвідці о її малих ~~ковіли~~ сили, розоружують вояків,
а коли тії ставляють опір то всіх убивають,
а загарбане майно відносять чесно кінно до

своїх домів. Тогди в селі починає ся загаль-
ний пир. Продають зрабовані річи і за них куп-
ють цукор з котрого гонять спірт або прямо
купують самогонку і нею упивають ся. Пра-
пит „кадії" зрекли ся наші самогонщ[illegible]
мимо, щоби по певнім часі утіка від зробки
з Увійшли і оселити ся в другім місці.
Менші „повстанчі" банди нападають на потяги
з майном і грабять, чи ще менші грабують про-
їзжих пасажирів а цілком малі уловлю-
ють повертаючих з торгу селян тежа зі
свого села ~~дававають їх~~ і забирають від
них гроші в виді лопаток, українок або
царвен, які мимо всяких українських совіт-
ських денікінських правительств ма-
ють найлучший курс. І все хтоб не „па-
нував" на Україні мають свою певну

вартість.

Партизанські відділи є сильно небезпечними для армії котрі вицофуються з України. За угодженими відділами тягнуть цілі банди узброєних селян і ригають на поодинчі малі відділи щоби їх розоружити. Поодинчі селяне знова заходять в розговор зі вояками намовляють їх остатись в них але з кіньми возами і військовим добром, оглядають військові коні щоби в ночі украсти і передати другому селянови. І так декі війська переходять через одну губернію заміняються в бездесциплиновану горду без коний возів і майна і з половиною того стану якими зачинали відворот.

Така доля постигла придніпрянців, большевиків а і нас в часі нашого відвороту до теперішного нашого місця побуту і думаю що такая судьба стріне і горди

польських добровольців які як говорять,
мали дібити ся аж до Київа.
На місцю все сильно пригнітаюче враження
робила ся явище коли після вїзду до ново-
го села заходила ся ціла стіна селян
і ~~[illegible]~~ заздрісними очима оглядала наші коні
упряж вози і набої. Після такого осмотрин
нам все почали пропадали коні або упряж.
Трафляло ся і таке, що селяни прямо в очи нам
це кпили і говорили що в них в селі більше
крісів як в нас в цілій бригаді. Ми слухали їх
тих кпин, серця наші горіли ві злости але
ми були ся цілковито безсильними і мовчали.
В таких розговорах наші стрільці три-
мали сторону селян, подивляли їх силу
похвалювали їх поступки, і намовляли
що они тягають ся тут по Україні лише

дав дякти нам старшинам. Селяне говорять звичайно нашим стрільцям в сей спосіб: „Чого ви волочите ся сюди та голодуєте. Нам не треба фрадних оборонців ми маємо чим і самі боронити ся, а ми не признаємо тут фрадної власти."

І дійсно для розбишаків не потрібно фрадної власти. Боже як можна було б подумати о таких розбоях і грабежах, які тут діють ся кождої днини, колиб тут була бодай тінь якоїсь власти?

В кождім разі вандрівка нашої ідейної інтелігенції научить її співати иншої пісні про сорокміліоновий український народ від Сяну по Кавказ. Та в якім напрямі двинуть ся тепер наших ідеалістів я ще сьогодня не скажу, бо не хочу бути злим пророком та одно скажу що мені соромно

зіє, що я колись так мріяв нашу Кам'янецьку
шляхту з її порядком на панство.
Сьогодня дізнався, що она в часі демобілізації її віра
мусіла ся гнути в тюрмі — Місце Білово-
положено, в якій [гуще тепер] ~~наша~~ інтелігенція.
Та що то дальше буде побачимо, а тепер
треба стояти дальше на тій стійці де нас
судьба боротьба і самостійну Українську
державність положила..

4/II 1920. Вже від тиждня сидимо в селі
Пенчиво, Херсонської губерні і відпочиваємо.
Хвала Господу, що позосталися перед доместіями [illegible]
прийти на місце, бо власне від тиждня так
дуже много, що трудно дати ради і що
показати. Наш відпочинковий район
лежить в околиці станції Веселий Кут
і Івановка около девять десять верстов

від Одеси. Характер околиці рисується
повитий і безлісний. Країна [illegible]
в довгі 60 часто на сотки км долини.
Долини ці різняться від долин Галичини і По-
ділля тим що коли долини згаданих країв
біжуть систематично в одну сторону а натомість
їх [illegible] ім протікаючі ріки по тутеш-
ні балки в більшій часті без ріки і безлисте-
ні. Села тутешні лежать майже все в долинах
і ~~на~~творять они більших осадьб лише як
слободи від кількох до кількадесятьох
хат розкидані вздовж підгір'я.
Дороги - коли взагалі (~~тутешні~~) багнисті стежі можна
назвати дорогами - пробігають тоже вздовж
балками. Села майже лучать ся зі собою
вздовж долинами а коли і ... видать
що високі керничні журавлі виказують

кожного члена сем'ї.
З ~~господарських~~ поміщицьких будинків ~~[illegible]~~, дослужують чау-
вагу лише хати і то не всі бо часто мо-
жуть хати стоять будівлі, т.ч. землянки
котрі для прикрити земного змащу-
вання так часто як то у нас мащу-
ться довкола в хаті.
Стайні, комори і які-то дуже прозорч-
ні а навіть збудовані зі соломи. Ясен сей бу-
сів що в вікнішні стирчі вамиканий
отвір до котрого залазять ся худоба.
Плот плетений ~~[illegible]~~ більше мнивчий як на-
ших [illegible] бо [illegible] зимою молотять збіжже
[illegible] кукурудза [illegible] гречку тощо о ту-
тешний мужик старає ся все обробити
машиною. Машинами молотять, маши-
нами сіють і косять. Січки не рубають

во худобу кормить виключно половою
і сіном. Щоденна праця тутешнього
мужика зимовою порою полягає на кормлен-
ню себе і своєї худоби. Як розганяють скуку
средство є тут загально відома самогонка.
Національних костюмів в роді наших галицьких
тут ніде не побачить ся, і з товку собі се тільки
що колоністи походять з різних сторін і різ-
них верств; отже се були люди, що продавши
свої малі майна в губерніях де земля дорога і пере-
неслися в Херсонську губ. щоби купити більше поля
і мати можність прохарчувати дорастаючі діти.
Ту поселилися і збанкрутовані поміщики,
які за решту уратованих грошей купували
тут ще кілька десятин землі і в бездіяль-
ності проводили свої „послідні“ дні. Отакої
всякої босоти дослухав ся якого такого

гроша купувала тут кусок землі і дожидались матки. Така то жінка братися не могла витворити собі якісь спеціальні убори або звичаї, але переймила міські строї а обичаєв то взагалі тут у кождій хаті стрічаєся річи.

Цілковито іншої типи творять тут німецькі кольоністи і они тут є того вказівкою яка вказує що може дати українська земля коли її обробляє умілий і робітящий господарник.

Майже всі тутешні німецькі кольоністи є протистанти і перейшли з Туреччині на Україну еще за Катерини а властиво за Потемкина ~~скатурит~~ був їх протектором і наділив кождого по 30-40 десятин поля. Та від того часу німці вже

богаті закупиши і розжаруємо в сму степу так що колонії здибає є добре часто.

Враже перо не опише того враження яке переживає ся при переїзді через Німецку колонію.

Відтак до колонії і здає ся що там пишне місто. Хати гарні з великими вікнами 6–10 компанатами. В хаті домозвичність чистота. Словом культура на кождому кроці.

Коні і худоба у Німців гарні рослі і добре відживлені і самі они добре зібрані і добре виджевлені.

А тут кілька верст від колонії лежить сільце в грязи в бруді і недостатку, і народ брудний голоден, і обдертий. І тепер нам хоть скорше

що решта першорядних і другорядних нації?.

2/II. 1920 Дістали ми приказ машерувати дальше в напрямі Дністра. Старшини що їздили до Корпуса принесли вістку що ми маємо перейти на румунську територію і там реорганізуватися.

В 2 дня маршу прибули ми до німецької кольонії „Glückstal" і тут очікуємо дальших приказів. На станції Івановка ми оставили богато матеріалу як вози пушки упряж а навіть з пушками з дротові [illegible]

Наші козаки до сего степеня здеморалізовані що я уважаю їх за бездисципліновану банду яка глядить лише на се щоби як найскорше утікти

до дому і мені прямо стидно і гидко було
радіти з такого закінчення.
В 5 ліксталях просиділи ми дві неділі і за той
час наступила наша злука з большевиками.
Заки ми злучилися з червоноармейцями мала
наша бригада два старшинські двори.
На першім дворі комендант бриг. сот.
Стрижевський зачитав нам дуже зваловим
ним голосом що в наші начальні команді
зайшов дуже важний переворот бо начальний
комендант уступив а ревком зложений
з сотника і 2 четарів заіменував
начальника командантом підп. Вітошинського
та взвав нас щоб і ми вибрали одного
відпоручника до корпусного ревкому.
Між старшинами почалися диспути і промові,
одні говорили за вибором відпоруч

ника інші да вибрала а комусь якось поситав
ми хочут старшини злука з большевиками
що за злукою було на (24 старшин) лише
3 ось то є пор. Антонюк пор. Дорків і пор.
Будник всі инші були проти злуки.
Але вже на другий день до большевиків
почали набігати розбиті денік. части
на ріку у Галичан шукали пристано-
вища. Тепер деякі частини оповідали
що Румуни їх нетто що не хотять прийн-
ята до Бесарабії, але всякого що дохо-
дить ся до Дністра обстрілями з скоро-
стрілів та гармат. А наших пятирох стар-
шин, які ночею перейшли Дністр Рум. обдерли
з одежі забрали від них всі гроші і потім
розстріляли дотепва на просьбу і по дока-
зах дійсного старшин що вона дійсно

ч Самогонами відпущено їх через Днiстер.
Замітне є що в обдираню збруї від жовнірів брали участь також ром. офіцери и один був таким покваплений що з нашого старшини силою стягав чоботи.
Вістка про таке поведеня Румунів відразу переломила у нашого стрілецтва симпатію на сторону большевиків.
Після згоди з бол. бригада дістала приказ всі стрічені ден. частини розоружати. Саме в той час стояла постоєм в Найдорової ден. кавалер. дивізія як ще тоді числила 700 їздців. З командантом цеї дивізії почала наша бриг. переговорювати що у здачі її майна і коней, а коли переговори розбились ми дістали приказ рішучо стріляти на Найдорова. Та го-

рок де утікли з їх місце де стояв який
полк больш. піхоти і артілерії о чім
ми довсім не знали. Равком ми розпо-
чали обстрілювати Найдорово, на
очень відповіли большевики. Ми висла
ли парляментарів і больш. перестали стрі-
ляти, дальше увійшли у село і почали
шукати денікінців, а знайдену сім'ю мо-
дит розстріляли тоже зараз за селом
без суду. Перед розстрілом обдерли
всіх до біля, а убитих оставили
на пожертя собакам.
Бол. стрільці зараз розбіглися по хатах
а перестрашені Німці годували їх чим
лише хто мав.
З двома, які зайшли до моєї хати, обід-
ли я й почав розговор. Обє они з Оде

ського повіту і як добровольці вступили до большевиків перед роком. Перед зиму були в Москві і мало що не погинули з голоду бо діставали денно лише по куску вовреного хліба і супу з конячого мяса. Говорили що в Росиї є взагалі цілковитий порядок і нема жадних повстань. Фабрики в Московщині працюють але те що они виробляють є дуже малої вартости. Они показали свої роботи і ~~показ~~ говорили що шкіра у їх роботі якась догнила бо потріскала і вода ллє ся їм до робіт. Зато оружейні фабрики працюють добре і дають богато амуніції та крісів.

Говорили рівнож що на Україну має прийти з дивізій лотишів і ті будуть

старати ся удержати порядок.
Всі згідно говорили що після за-
няття Укр. ударять бол. на поля-
ків а що певно армія німецьких
большовиків ударила на Галичину.
Відповідали рівночасно, що ліве крило
польського фронту цілком розбито
та що до Варшави прийшов
фр. генерал Фош щоби ратува-
ти польську армію від цілкова-
тої катастрофи.
Дехто знова пускав поголоску що пол.
Варивода формував у Чехах двайцять
пять тисячну, армію до, боротьби з боль
шевиками, та що Петлюра
у Галичині такоже творить щось
ніби то такоже, якусь армію що я

боронити ся перед большевиками а
весною розпочати наступ на право
бережже при помочі Поляків.
Переміна нашої армії в червону армію
відбулось без найменшої воркотні. Стрільці
і старшини дістали червоні кокарди і попри
шивали на шапках під укр. відзнаками
і то був одинокий видимий знак пере
ходу в большевизм. Дух нашої армії
ані не збільшив ся, ані не зменшив ся а
кождий вздихав та повторяв „коби
господи як найскорше до дому".
Зате коли 20.II.1920 прийшов приказ дибера
ти ся з блискавкою то наші хлопці силь
но посмутніли, бо кождий з нас був вічно
переконаний, що так ніхто не вміє
пролетаризувати нашого галицького вояка

як жерущ чи українці жовнірст
німецьк. А і німці аж плакали за на-
ми бо д[уже] они переконані що галичани то
одинока армія що не рабує.
Взагалі можна сказати що галичане
виробили собі марку найспокійнішої армії
на Вкраїні, а так большевики як
деникінці відносять ся до галичан
з довірям, а навіть з пошаною.
Зате, боєздатність наша упадає з дня
на день і щораз у кождого росте переконан-
нє, що нам не потрібно з нікими бити ся
а лише чекати тої хвилі коли ми
зможемо вернути ся до Галичини.
Більшість старшин не дбає о ніщо лише
о власну вигоду та о свої манатки,
а до відділу то загалом лише щоби

платню і їду.

Особливо 14. Бригада то з дня на день переходить у недисціпліновану формацію. При переборі харчів з безизників возів бригадний інтендант рот. ——— полешнив у возах муку цукор шкіру скорострільну муніцію тощо ротам можна було творвали, що майже все забрати.

Декотрі зі старшин забрані харчі обернули на свою власність і ведуть зі собою на возі по цілому мішкові цукру та муки і харчують ся чудесно коли инші то їдять здовілий хліб або харчують ся за власні гроші. ———

Дійсно між нашими старшинами можна побачити чесних прямо ідейних людий і послідну дрянь котра на ніщо інше

не дослужу, як мило на бука і мило кора і зелізна дисціпліна може щобудь зробити з такими людьми.

Після злуки з червоною армією між нашими командами пішла жвава організаційна робота. Корпуса перемінено на бригади з чотирьма полками піхоти, одним пол. кавалєрії одним легкої артилєрії і дві батерії тяжкої артилєрії.

Стрілецтво по переформуванню почасти і охоче береся до роботи; всюди видко рух і працю. одні чистять кріса, другі пробують скоро стріляти, инші мають підошви - словом кожди працює около піднесення боєвої вартости тої одиниці в котрій служать. Аж серце радує ся коли бачиш як братство щиро горне ся до праці і організації.

А тимчасом російські червоноармейці працю-
ють щоби з галицької „буржуазної" армії зро-
бити „демократичну". Отже в перші
лінії назначено до кожного відділу назна-
чено одного воєнного комісаря зі шляхетсько
полковника, дано приказ що всі мають
називати ся товаришами, знесено сте-
пені офіцирів, а остали лише командні
склади, про пропаганду не забули тоже.
До тепер вийшли дві відозви до стрілець-
тва: в першій змішано Пенлюру і Петру-
шевича рівно з болотом, а в другій
вилято цебер помий на голови стар-
шин. Та ані перша ані друга ніщо ані
не завидела, ані помогла стрілецтву бо тепер.
у кожного галицького стрілця одна гадка
„на лиха" здобути щоб до дому вернути

Та й кілька реорганізація поспішная дуже скоро й рішилася доставки, потрібних для доповнення, ми торгували ідо дуже погано і в властивім большевицькім командуванні нічого до тепер нам не достарчало, а противно всі наші річи які були по складах подавалися добрими.
Зате достарчала доволі всяких большевицьких комісарів які то мають глядіти за ним щоби ми не стали ся контрреволюціонистами особливо щоби усунути небезпечних старшин.
Ще тільки добре, що всі наші комісарі якими нас большевики так пильно дають тримати що по більшій части тоже наші галичане в який будь спосіб попавші до Росії і там

вацюківці большевизм. Є то люди
що добре знають нам українським патрі-
отизм і знають також що у нас воль-
на Україна з галичиною в куті. перше а все
через як комунізм большевизма-го
рем другорядні.
Найгірше, що за большевиків нам приходить
ся згадати то іменно то що не дістанемо
узброєння і харчів. Є стрільці, які від почи-
рення місяців не дістали заслуженої платні
а притім ходять обдерті голодні б.
після большевицьких походів ми повинні
нарешті по тих квартирах де бу-
вало. Наше командування вважається
з огляду скрутного положення в сей
момент що старалось цілу галицьку
армію розквартирувати по німецьких

кольоніях бо зі всіх частин Херсонської
губерні Німці ще найбільше місто
що до нас відносять ся. І так
ми фактично тепер на Німецькім хлібі в да-
міру да се що комись Німці чи укра-
їнський хліб.
Становище галицької армії сильно погір-
шило ся з приходом большевиків. Команда
тут в Херсонщині особливо в околиці
Одеси та Тираспола ходить в народі
чутка чи поголоска, що большевики не вдер-
жать ся на Вкраїні а за то прийде Пет-
люра і добуть Україну вольною та за-
веде порядок. Се є тим дивніше що
саме в тих околицях ідея самостійної
України після [illegible] по-
глядів була дуже мало поширена

Доходить, до сего, що деякі отверто говорять большевицьким комісарам в очі що пановання їх на Україні недовго. Большевики тутешні певні що власне ми тоє галичане ширють такі поголоски щоби в сей спосіб викликати в сих околицях повстання і в дру-зі з повстанцями Тютюнника та Павленка закорчено їх ватагах. Тому що комісарі дивлять ся на нас вовком а зате мужики таємнико до нас усміхають ся, а часто густо як переїздимо через села виносять нам молока та сіна для коний.
Один мужик тут з підчеркненєм дода-вати що теперішньо поведення большевицької власти є бу доганно.

нема віщеня розбоїв крадіжок і взагалі всього того аре-
штовань ~~як то повідають~~ що було пор-
щего разу. Большевицькі Комісарі
порозлазились по селах і сидять собі
тихенько а селяне не мають причини
на них бунтувати ся сидять собі ще
спокійніше та ждуть що дальше буде
Мужики Відгороджують ся лише на максималь-
ні ціни на збіжжє котрої на
разі ніхто не предержуєсь. В правді
дуже богато комісарів признали
бол. уряд до закупна збіжжа
на Україні та до тепер ніхто
ще не важив ся силою забирати
збіжжа по максимальних цінах
А ціни сі є дуже сильні в порівнаню
з фактичними. І так пр. Комі

пуд пшениці коштує в вольнім торзі 100 К. та максимальна ціна означене лише на 40 К. Взагалі від приходу больш. ціна відразу підскочила о 100%. а большевицькі гроші ніхто брати не хоче. До цих болш. випустили ноти 10 і 250 тисячні ноти яких ніхто не всилі розміняти, бо ще ризикнути на кілька сот кор. то можна, але приняти 250.000 кор. банкнот і переконати ся примірово завтра що вона фальшива то річ не дуже то приємна і кождий тише не облишати.

Признати належить що сим разом большевики не то що не нищуть українізм але навіть сильно ідею сю поширюють. Виходить що дійсно они б були вдоволені

коли б їм удалось Україну задержати
в даль федеративно з Россією.
Оскільки я переконав ся що коли на
Україні остав ся хто з інтелігенції
то рішучо лише свідомі українці бо
всякі московські інтелігенти то
або пішли з Деникіном, або утек-
ли за границю. А українці які похо-
дять зі сельського стану рішучо
переховують ся між селянами.
І се обставина незвичайно важна для Укра-
їни. Бо звісно, що укр. все жалува-
лася на брак інтелігенції а знов
Москвичі дорікали укр що она без
Москви не в силі жити бо не зможе
обсадити своїх урядів самою україн-
ською інтелігенцією. Та тепер

коли большевики винищували рос. інте- 43
лігенцію не можуть прийти що україна не
може обійти ся без Москви. Се по части
зачинають розуміти самі большевики
і сим разом навіть не ткнули положення
офіцарів, а прямо пустили їх на вільність
щоби не нищити рос. інтелігенції.
Що оно так і єсть, се навіть довідаєш ся
в щоденнім тутешнім житю. Прийдеш
-небудь, до родини інтелігента большеви-
ки чи лікаря, а там сидять дво-
три українських інтел. учителів чи
бувших офіцарів та говорять про
україну аж входить комісар больше-
вицький. Комісар був наш швець
, або кравець. Зараз бачим сильну різ-
ницю між ними. Я сам бачив коли

ря который попав ся бувшого те-
плюрського ~~комісара~~ офіцера ючи Тироля
також лежить в Галичині. Такая
гол. урядників тут тяжко не можна
респектувати. Неговорю вже як ва-
глядає ~~скажений~~ комісар в товари-
стві наших старшин. Прямо [illegible]-
дивати ся як той чоловік мне ся
а в кінці починає нам [illegible] ся.
Присутність галичан також дуже
підвадьорююче ділає на тутешнє
населення. Всі они певні що Україна ще
буде як була за Центральної ради
і що ще воскресить [illegible]
Видко лише що тут над підне-
сення української свідомости нікто
не працював; коли лише почати щоб буд

говорити про українство тутешні Амери-
канців дуже цікавлять ся і судячи гор-
нуть ся до нас.

Наглядний доказ сего мав я у місточку
Павловці. Саме як ми стояли кварти-
рами у тім місточку випала річниця Шев-
ченкової смерти. Наша начальна дома-
гала приказ день 9 марта святочно про-
вести і помогти нам устроїти Шев-
ченкове свято. Коли о тім довіда-
дав ся тамошний священник Сельке-
вич сам мені порадив щоби ми устро-
їли свято в злуці з американцями, що
і сталось ся. Сам Священник відправив па-
нахиду в присутности більше як 300
місцевих і моїх батерії опісля в салі
гарно прикрашеній відбув ся концерт

мішаного міщанського хору і декля-
мацій Шевченківських а на закін-
чення того що в салі не могли
поміститися всі присутні відбув
ся відчит про Нечая-Гуню
наших ~~геро~~ боєв. Народ був дуже
зацікавлений сею справою і для реван-
шу задумували нам дати п'єсу
по українськи тільки що ми скоро
виїхали з Туманова і п'єсу не
введено.
Взагалі нас Галичан дуже бага-
то померло на Україні але коли
наше скитання по світі не принесло
нам ані мілітарного успіху
ані політичної самостійности
то певно праця наша буде

мати сильне значіння як пропа-
ганда і причинить ся до підвисшеня
свідомости тутешних українців.
З початку нашого переходу через Збруч
до нас дивились як на україн-
ських мрійників а на українську
мову дивились як на мову хлопів
Сьогодня хочай нас осталось
лише 1/5 часть з тих що перейшли
Збруч то на нас дивлять ся як
на видиму українську армію
і то патріотичну армію хочай
Ми вже другий раз міняємо
союзників. 1. До української мова
мимо що нічого не відносять ся
з неаковоправним але прямо
Кождий старає ся говорити

по українськи щоби показати
ся що вона також культурна
і чому ця мова не гірша.

16/III. Дістали ми відомість що наша
3 бригада скоро вирушить на фронт
против Поляків в околицю Устя
Мира в районі 58 больш. дивізії.
Та до тепер з доповнень ми нічого не
дістали кромі одної в догтьової
гавбиці без муніції і без замка
Зате обіцюють що в районі діста
немо все що потрібно в що я
розумієся не вірю бо большевика не
накормиш до тих що дають.
Тепер найгірше нам докучає харчуван
ся по квартирах що задні нам
що немає й уряджуємо для нас

бо зосталися нас з'їдати раз гот-
що не буде часу з'їсти. Та тепер про-
харчуємо ся у німців де ми тепер зви-
кли ціле уйде бо все така від-
кольності що народ більше
культурний від інших тутеш-
них селяне але коли раз при-
деться ся жити в українському
селі то прийдеть ся з біда
з нашими сватками побитися.
Нам сказано що найдальше за 5 день
ми відїдемо на фронт хоть я
певний що тих 5 день перетягне
ся в 5 тижнів бо більшевики
не будуть мати тільки потягів
щоби нашу частину перевезти
за один раз

Не від речі буде також коли я
тут згадаю і про всі поголоски
та часописні сплетні як тепер
поширені між стрілецтвом.
Большевицькі часописі пишуть що
Петлюра відступить Польщі Га-
личину, Волинь і Поділля за се що
Польща визнає самостійність
Україну і до помочи прогнати
з решти України большевиків
Вороги знова голосять що Ан-
танта визнала самостійність Укра-
їни злученої з Галичиною аж по
Буг але з Бориславом та
що на сю акцию мав згоди-
ти ся Петрушевич та Пет-
люра а Польща зістала

міше уповноваження до переведення
сеї акції.
От і кінчаю другий том моїх
записок саме в сій хвилі де
наша армія лагодить ся до послід-
ньої оружної стрічи з Поляками
Львів чи або прапор на Галичину
або остаточно утримати упадок
її а то тому що коли ми при
помочи більшевиків не змогли
відобрати Галичини то треба
раз на все зречись гадки вирва
ти її з польских обіймів
Всего порівнання є у нас кожди
Та і пре тому у всьому побачимо
що поки судьба прапоре
Збраків 20/III 1919 р.

Kozjutrab

33 п. гарм. артилерії

ПО УКРАЇНІ.

В Галичині

Зошит ч I.

Здобути, або дома не бути!

Присвячую мої кохані подрузі

Марії з Іваськів

Малицькі.

Часть I.

Хто лише слідив за нашим змаганем о нашу самостійність тот, коли він щиро думає – мусить признати, що наш народ не лише цілком дозрів до свідомости народної окремішности, але він бив ся горячо і при напруженю всіх сил о окремішність державну. Хто бачив ті наші легіони без доброго убрання та голоді але з крісом у руці і піснею на устах, що в битву йшли гей в танець – кому приходилось видіти як наші стрільці купували за послідні гроші набої, щоби мати чим оборонитись перед ворогом, тот мусить прийти до переконаня, що лише любов вітчини може в головиці збудити таку витривалість і самопосвяту.

В так тяжких условинах може не била ся ще жадна армія на світі: ані подостатком

набоїв, ані хліба, ані убору, а до того ворог
заосмотрений в усі новочасні технічні прила-
ди до ведення новочасної війни як, окопні пуш-
ки, метавки мін, ручні гранати тощо. —
Мимо тих фатальних обставин наші герої держать
ся на фронті міцно, близько 6 місяців і ані на крок
не уступають, аж коли ворог по угоді з Німе-
цчими та Ческами стягує всі свої сили на
Український фронт і коли останочна удер-
жано, атакою Хорунжена армія Галлера наш-
ими цофнулись. та утіка ворога не була
довга бо ще раз відкриває в наших армії зневтиний огонь по-
біди. Полки змагають ся ще раз і відкра-
дають ворога за Золоту Липу) але коли
в армії забракло амуніції, а до того і боль-
шевики порали натискати на Камянець

наше головне Командуванє постановило вивести нас з Галичини до Наддніпрянщини, щоб ми і спів-ці з наддніпрянцями вигнали перше большевиків а опісля при їх помочи поляків з Галичини.

Та ся акція (відступ нашого фронту) коштувала поляків дуже богато, бо ми во житуш ..в .. відступку був, для поляків дуже коштовний. Перед селом Бронницями поляки так богато утратили людий що утрати її можна порівнати зі стратами Москалів під Горлицями. Другі мирами перед Українськими окопами як свои ... Наші стрільці боронили дуже завзято, а катастрофа прийшла лиш в наслідок браку під рукою резервів та взагалі браку средств обороних як ручні гранати муніця тощо.

Третий Корпус в котрім я знаходив ся був під командою генерала гетьмана Кравса. Головок

незвичайно енергійний і щирий український
патріот, хотяй походить з німецької
родини замешкалої в Галичині.
Комендантом двова бригади був отаман
Шльоссер людина якої дай Боже українцю
як найбільше. Сей останній то чоло-
вік лиш тілом не зрадив ся і з найбільше
крутого положення умів виплутати ся
легко і гладко. Доказ зручности дав-
ше дав от. Шльоссер в переправі
бригади через Збруч. [illegible] з скорого
цофнення ся I. Корпуса через Збруч поля-
ки заняли Скалу в хвили коли наша теперіш-
терія була в Збручас [illegible] в
Борщеві. Команда бригади була
в Мушкатівці у священика

Около 4. г пополудня дали знати наші стежі що
польска кавалєрия та панцерні авта подво-
ють ся на дорозі між Борщевом та Мушкатівкою
Тільки тогда не стало бу Шльосер відділ кавалєрії
котрий вирвав міст у воздух то ми були
стратили цілий трен.
В тім часі був я приділений до 4 полка арти-
лєрії як одинокий старшина ~~польовика~~ комен-
данта полка сотника Гренадера.
Ми цілу ніч перепроваджували ся через Збруч, а ко-
трі і за Збручем жили то все таки, насу-
каючи ся про жидівсько-большевицькі гнети наших наддні-
прянських мужиків нам тяжко було розставати ся
з любою Галичиною. Якийсь страх у нас мали все
перед (наддніпрянськими) мужиками, най посвідчить сей факт
що по переході через Збруч ми цілу ніч про

людьми під хатами в селі від фронту
а вночи не важились будити селян
щоб пустили до хат.
І ворожо дивились на нас надзбручан-
ні пахарі подольскі а за продукти
до їди казали собі платити нечувані ці-
ни.
Іншими очима дивились на нас деви-
тись 19 червня ті подолянки що перенес-
ли через большевицькі на свій шлях.
В околиці Умирним вже нам кланя-
ють ся церкви старі люди мужики та
кричать„ Най вам Господь помагає тих
разбійників вигнати з України.
Здобуть ними з жертвами при тім легко
і без великих втрат засе здобути від

досить великі, бо в фронепотягів і 70 возів муні-
ції 300 машин та около 705 возів. Залізниче.
По занятю Жмеринки цілий 3 Корпус подав ся на
Винницю а лише 11 бригада лишила ся у Жмеринці
на відпочинку. Завдяки тому відпочинкови я мав
час пізнати мешканців Жмеринки та її дотеперішнє
Відніт третина мешканці Жмеринки то поляки,
і они на українське військо дивили ся „вовком"
та знова українці стрічали нас дуже щиро.
Гостили нас хлібом та стравою, а коли хотів
хто платити то жителі ще обурювали ся.
Що до москалів то ті до Української справи
відносились апатично. Они годились би щоб
на Україні дипанував і сам чорт лишь щоб
они знова дістали добре платні посади.
У Жмеринці з військового боку був рух оживлений
Зараз по вході до Жмеринки повстанці

порали повнити службу хочею: то з досить вели-
ким почуттям патріотизму і дисципліною.
Зауважати можна було між таєдні прецізми охоту, або більше прямовання до завсідні твор добре дісципліна. Заєзжачі полки дістали гарні зелені однострої а офіцери тих полків попришивали собі військові відзнаки. Мило було дивитися як старшині курені маширували на прогулку за місто де якась французька місія переглядала наші полки.
Час в Жмеринці пройшов нам скоро і весело. Сотник Брандмер замешкав у сімї де було три панночки. Що вечера заходили у кімнату сімї всі наші офіцери то є я сотник і хорунжий Назарук

Щоби час звеселити панночки грали на фортепіяні а ми співали патріотичні пісні українські. — Декотрим молодим вдавалась симпатична вздихання та розмова на тему „любви" Я на памятку фотографував п. сотника з панною Ліпою, а тим часом прийшов розказ лагодити ся до маршу на Одесу. Ще за той час як ми були у Хмельнику наблудили вісти що наші війська поступають дуже скоро в перед. Зайняли Браїлів, Винницю, Житомир, Бердичів, Коростень, Христинівку, Умань. Люди нашої Бригади прямо рвали ся до походу, а коли була пішла поголоска що наша п. Бригада має остати ся в Хмельнику, як залога то ~~люди~~ стрільці прямо бунтувались що їх не ведуть на большевиків.

Та ~~ск~~ одного дня прийшла депеша

що ми мачимо як найскорше ладуватись на по-
тяги та йти в напрямі Бердолі.
Рівночасно з нашим ладованєм на потяги
прийшла команда етапу до Немирівки тих
що ми всідали на ті вози з котрих поз-
лізали етапці.
Команда полка їхала у возі „40 людей")
все нещасливіші з апошньої сотні. Ми ми по-
лягали і захропіли свою благословенна
Рано розбудили нас на стації в Кра-
зополи. Розглянувшися добре видко
було що бої відбуваються не недалеко
Гук армат. гей за свиштові вірка. Ми
дістали приказ виставити батарії на фронт
Котрі таки батарувався недалеко стації
а коло полудня стація була густо

засипала большевицькими гранатами.
Та того дня вславили ся наші частини го-
лоб ек. Припустивши большевиків на 30 кро-
ків засипали їх скорострільним огнем так
що большевики мусїли крутити і самі утікали
аж до Жабокрич
Та того ж таки дня переконались наші
стрільцї що большевики то не такі дуже
злі вояки. А іменно наші обскочили були
большевицький відділ цїлковито та
місто того 1 скоростріл тримав ся
до тої хвилї аж що наші стрільцї пра-
кладали не порозганяли обслугу скоростріла.
Другої днини переконали ся наші стрільцї
ще більше о хитрости і дводушности
большевиків та о приналежности графів
до большевицької справа. По здобуттю

нашими частинами села Цибулівки зади повиносили з хати, для свідоцтва вар-тої справи та самогонки та почали час-тувати їх. А тимчасом лісом підійшли большевики, не більше як з віддалі 20 кроків почали обстрілювати стріль-ців та 1 батерею пор. Лазаря. Страт в людях великих небуло але поручник Лазар стратив свою коро-ву і пять здатних коней.

Що до коней то вони марно не пішли бо ще того самого дня наша бригада зайняла село Цибулівку, коні забрали і зробили з них пишний бульон на вечеру, але коняки вже в Цибу-лівці небуло.

По жидівської зради в Цибулівці

відносились наші стрільці до жидів не конче прихильно, але богато ворожо але від того часу вкоренилось у стрільців переконання що жиди, а большевики то одно та що колиб небуло жидів то небулоб ні укра-їни і большевизму.

До того ще наших стрільців почали висьміювати при кождій причині мовлячи. Ви защищаєте Євреїв, а они от як Вам отплачуються.

В тім часі як ми воловодилися з большевиками в околиці Крижополя Деникінці заняли Одесу і почали посуватись на Бирзулю. Большевики притиснені з всіх сторін постановили продертися за всяку ціну на Вапнярку до Кичва, а відти дальше на північ щоби получитись з московськими большевиками. Та про їх заміри ми добре знали

від положення. Почали ся завзяті бої
а Жабокрич Кирнасівка та Крижопіль
переходить з рук до рук по кілько разів
Та одного дня наші поставили, здобути або в доми
небути! Наш наступ був сильний і завзятий, але і боль-
шевики знали що їм нема чого утратити бо за на-
ми Жмеринці А тимчасом наші обступали їх зі Захо-
ду перла волинська бригада зі Сходу 3 дивізия Удовичен-
ка а з півночи 11 бригада з Брацлавським
та залізнодорожними полками. 20/8 рано почув ся
сильний тріскіт взривів. То большевики рвали
амуніцию панцерні поїзди тощо а самі пере-
ладувавши що важніше на підводи посунули
ся в напрямі на Умань.
Наші війська зрадїли що вже вкоротці підуть
наперед. Рівночасно наспіла вістка що наші
війська заняли Київ. Але вже по скорості повідом

та справа певна і дійсна

лесь о взятю Київа виходило, що за тою вісткою розій-
шла ся друга вістка сумнійша що до Київа вступило
25 тисяч Денікінців, що розгромили нашу 2 і 8 бри-
гаду та що наші змушені були податися до Ко-
зятина та Білої Церкви а у Київі остав ся
Денікін. Вістка та дуже наше стрілецтво
пригнітила але я подумав собі що за 5 літ
війни ми мали тільки приміров, що не все
то що є зло не змінить ся. Часом взятя Дені-
кіном Київа може бути для нас добрим а для
Денікіна злим, бо Денікін впроваджує цар-
ські порядки а чи можуть тепер подобатися
царські порядки? Він може легко вилетіти
з Київа а тогди до нас народ буде від-
носить ся з довірям і не буде мріяти про
визволителя Денікіна. —

До сьогодня я писав свій дневник доривочно і то хронольогічним способом, а від сьогодня буду писати день за днем і заводити все, що підпаде під мое заобсервовання до ходиби мені а се, щоб дати матеріяль обєктивний без домішки власного погляду.

3/9. Пригнала наша Бригада поряд 2 до села Рибчарки. Вже при самім вїзді робить село миле вражіння. Серед села пишаєсь памятковий церков а побіч неї гарний будинок господарської школи.

Управитель г. школи українець, що прийшов до Рибчарки вже зі Укр. влади, поінформував нас, що в школі учить всього чого лазя-іньови потрібно: столярство, рільництва, слюсарство, ковальство; притім і сторона культурна

людини тепер узглядненa. Учать тепер музи-
ки, хорового співу, дають представлення словом,
а школа працює над піднесенням культур-
ности села.

На жаль попередній управитель тутешньої школи
кацап защіпив у бувших учеників погорду до
„мазепинства", а то в сей спосіб, що учив уче-
ників [illegible] виховував о великопансь-
ких манерах. Старші з учеників переодяга-
лись в міські одежі. Богатьом від
сего поперевертало ся у голові і їм зда-
ється, що вони – говорячи по московськи
та одягаючись по міському – є щось ліп-
шого від рідних співселян. Та більшість
пересякла духом українізму ідуть добро-
вольно в козаки.

В селі саме тепер заходять ся около

по будові гімназії.
Народ прийняв нас в селі дуже щиро, а при самому селі якийсь сивий старушок зніс руки до гори та говорив. „Господи допоможи Вам вчаситти Вкраїну від лютого ворога" Ми всі крикнули очистимо багне-тами.
Другого дня по після нашого приїзду у селі заграли стрільці музику та почали гуляти. Сільські дівчата за-раз пішли гопака з нашими стріль-цями та ті „ліпші верстви" (сільські панни) стояли оддалік і лише приглядалися а де-кілька дівчат говорило між собою по російски щоб звернути на себе увагу, що они належать до „ліп-

12

шоб вдержатись". Та лишили ся они самотні
бо наші стрільці ті кацапські прихвостні
обманами а дехто таки добре собі з нас
закпив.
Та тим часом продерші ся большевика
утікали в напрямі до Умані. Нам тре-
ба було їх догнати та розбити, тож
дня 5/9 ми перейшли до села Бала-
нівки, а артилерія заняла позицію
під містом Бершадою. Тут в бо-
ю з большевиками взяли участь
все селяне. Аж душа радувалась як
селяни з утіхою принимали перед-
ні сторожі [illegible] та охороняли арти-
лерию гейби своє найдорожше майно.
Про найдрібнійші рухи большевицьких

зараз нам доносили. Тому недовго ця
що наша артилерия клала, більше
вийшло як половину.

6/8 Через місточко Бершадь ми лише
переїхали. З розмов мешканців вийшло
видно що в більшости були вони
поляками.

Чогось у тутешніх поляків укоре-
нилось переконання що кожди
що походить з Галичини мусить за-
раз бути Поляком. Тому коли
де будь знайде ся який Поляк або
полька зараз біжить до нас та по-
чинає цвіркати по польски. На
наші стрільці в неможливий спосіб
поспішно кинути з польської мо

ви вимавляючи її з українська.
Коли вже говорю про околиці Бершадь
не можу не згадати про село Ободовку в котрім
ми вправді лише переночували але котре
однак зробило на мене сильне враження.
Вже при самому вході до села в очі
всіх стрільців ударило дивне убожество
села. Хати низькі похилені і курні з ві-
кнами понадкривлюваними малесенькими
і осідаючими аж при самій землі. При хаті
ніде ані стодоли, лише декуди стожеч-
ки зі збіжжям, що дуже дивно вигля-
дало, бо ж кожний власник такого стожка
все був мав такі стіжки при хаті бо
в него і хата була б німа а і кошара знай-
шла ся. Ті стожечки появились видно
лише тепер коли панські землі поділено

акварелями. Я так ішов в задумі схи-
ливши голову — роздумував що тим, що
і в наддні працями, є убожество котрою
тут така вроджайна земля. Та ко-
ли я нарешті підвів мої очі я всміхнув-
ся з здивування. Перед моїми очима
простягнувся пречудесний вид.
Село скінчилося, а дорога перейшла
в міст від котрого направо розтяг-
нув ся золотисто-зеленого [illegible]
став новий бік дороги перейшов
в спокійне місце довгенького та ши-
рокого озера. За мостом, на те-
расованім підвищеному узгір'ю роз-
стелив ся пречудовий парк, з кот-
рого чуть у батьків [illegible] давнє по ренесан-
сансові вежечки ~~по~~ двоповерхові

палати, що на закрутах видніють
аркадійські альтанки та статуї.
Цілий парк обведений червоним муром
а з дороги до парку веде рудова
у дикий виноград закутана лукова
брама.
Я зліз з воза та пішов оглянути парк
Дороги почали закручуватися поміж другими де-
рев між котрими нерідко тобачи та
море на спокійній дубі. На шпилю
пригорбка піднявся гарний замок.
Сама палата не представляла су-
цільної будівлі, а море було у ній
відрізнити три різні будівлі
аніж зі собою цілковито з лугені
Ліва частина дому — найстарша і не-
показна середна в башт з остро

вузкими вікнами - мабуть ще наслідок
ніґма щось в роді польського ренесанса. На середині будівлі видні
ла марморна таблиця з написом
що поміщик S. відбудував і украсив будівлю „На роботникові"
Я взяв хотів увійти в середину
палати коли звідусь 2 і мене в дру
ги поразила краса вида.
Перед палатою широка площа
переходила білими засобницями
грядками. Два рослинних парки спадьи
терасовато і переходить у стом ті
ліс що темнозеленими верхами
розлогими дубів та тополю
порасоя в огерстая розлогого ю

озера. Крізь брязки пробивая ся дубчаста стіна розвалища давніх останків оборонного і могутнього давнього муру, а геть до розвалищ примкнулось срібнолисте плесо ставка а за ним далеко-далеко зростають ся стадниця українських степів. Мені прийшло на гадку, що давні поміщики уміли не лише дерти з хлопа девяту скіру але знали також про розкіш. Уміли устроїти собі гніздечка цілими парками попротинаними доріжками, серпентинами та алеями, а з кожного угла серпентини інший і все чудний вид.

От я став над проваллом котрого верх прорізаний узенькою дорогою, обмеженої зі спадистого боку низькими

в Коржеватці і бусирі потопаючи в
мурові. Перед очима картина що
крила убожество сільської бідноти
а підгорила краю степового краю
вигляд — покривлені хатки приту-
лились у вишневих садках лише стіна
їх зробилися три днів до кущу
сонці ~~лише~~ тільки днем тільки як чорними
ремонтами щоб хоть достати
в городині нічим села що ку-
лаками попрохутувалися до сте-
пових вгублень — та їх посилати
ти ями і по всій Україні заряд
ж поміщицьких розкошів та
сільська біднота.
Я тільки чую густо по обидва сто-
рони густо оса дорогою грабіжно.

А ~~тінню~~ Фімнесенського стожарського вимощеного обвитий тиском, а думка моя полетіла геть у далеку-далечінь.
Від сього синього стозоряного мов дитинства і густого деревами сповитих вечірнього і милого де дівоче блиска і прийомлива пора молодих сходить. Він стрункий польський лицар що повернув з далекого походу а вона струнка сільська шляхтянка. Они міцно взялися попідруки і легенько ідуть. помиж розгойданих кленів. Він тихо розповідає як они розбивали ворога як під час прадідівського шаблею падали отроверзі шапки як они обступали звитяжних борців що боролись на життя і смерть як ворога ~~она~~ в одному місці розбили скупчувались в другому, нападали на них

і нищили що найвідважніших товари-
шів. Она слухала тих оповідань і ще
сильніше тулилась до його груди. Чула
в нім світ запись і поривала її що від-
вага але її часом жаль ставало
тих побитих ворогів. О она добре
знала їх. Они нераз приїздили з тим
мали до її батька. Та хотай она
з ними і сміялась з ними ніколи не
переконалась що она їх дуже лю-
била. Та сего она нікому не сказала
бо чи можна любити ворога —
от сей остатній. Увійшов в кімнату саме
як они сиділи при обіді. Чи смів його
затримати Кошовий вояк? ! Увійшов
зняв шапку і зі шапки виняв пись-
мо та подав її отцьови і знак дав

і притиснув не сказав ні слівця. Она
закрила очі і бачила що гей з бронзу ви-
кутий стоїть вітром розвіяним образ лицаря
пожар, бачила руїну чи ніч чорні задумані очі. Твої зір туч она ще і тепер у ду-
ші. Єї так дуже хочесь ся ще хоть раз
бачити ті очі. Нехай би опісля сталось
що хотіло. Коби лише що побачить —
Боже мій а може що вже нема може
вже вбитий. Она мовчки здригнулась і випо-
~~[illegible]~~ руку з під його рамена. Здригнув ся
і він і скочив взад, та став вдивлятись
в темні корчі парку. А там тайно
густими корчами перекрадаєсь згорблена
в обтарганій свиті зігнута з клумоч-
ком в обдертій шапці змарніла стать
українського Кріпака. Кріпак прокра-

дась крізь рощу а в душі в нього рай.
Він же сього дня позбирав окрушки хлі-
ба з панського стола. От вже ко-
ло муру а за муром його мала
камінка а в ній четверо голодних
ротиків. Тож-то буде втіха. Так-
ко принеси хліба ; а діти і жінка
не будуть голодні їсти стали.
Стій! кричить лицар а серце Кріпака
Камініє зі страху. Ноги його дрожать
а за обшивку проводить його лицар
в палату. Бачиш кожана всі вони
однакові: одні ссуть з нас в сто-
ни а другі обкрадають нас.
Кріпака бьуть пастівками а
лицар з кожаною дальше їдуть аж
між кленами та камінного. Лицар

дальше меле ці про свої подвиги та про
козаків, а ці так якось смутно та жалко.
а уста шепчуть а може він живий, а може
він ще коли прийде.
Чи ви всі французькі, американські
англійські і ще якими там демократи
чи в силі ви зрозуміти трагедію
і горе українського народу — Ні
хіба тогди як ми, самі толкачи — вам
це покажемо. —
Стежинкою — помож рухливими осиками повер
нув я в село з парку, а на узгір'ю
біля костела сиділи на високім при-
мурку сиділи молоді польські хлопці
та мріяли що з галичини прийдуть
польські герої і прогонять „банди"

, а они знова ситі і вдоволені будуть
проходжати ся в товаристві скрипки
шелестячок поміж тінистими дере-
вами розкішного українського парку
Мрійна польські „лицарі", а ми тим-
часом підем визволяти землю
Україну. —

7.9. Прибули ми в Камінку. Тут
прийшло ся нам ждати цілих два
дуже скучливі дні. Наші хлопці взя-
лись помагати селянам при моло-
ченю збіжжа, зачим селяни нашим
стрільцям добре віддячували.
Прийти тепер до стрільців на квартиру
, то можна у них всюди побачити повно
хліба, бо селяне їх угощують, як визволителів

З „большевицької неволі"

В часі нашого постою в Каменці переходив чорноморський полк через село. Перемарш робив приємне вражіння. Попереду їхав комендант полка з своїми значковими а за ним ішла музика а вже за музикою поступали сотні; в самім заді їхали батерії. Люди вибігали з хат щоб подивитися на козаків. Коли я так стояв біля одної групи звертаєсь до мене одна старша — могла 50 літня жінка і говорить „Кажуть що нема України, як то нема? Хіба це не українське військо. Та же то самі наші козаки ані одного кацапа нема між ними". Се дуже характеристичний оклик, бо перше — воно збиває то твердження наших ворогів що мовляв у нашого народу нема національного почуття, по друге що хотіли би його і небуло Комісь

то-через 2 місяці боротьби з большевиками ми вирвались врешті до тої хвилини, що став з українським штабом змовлено се годі перейти до денного порядку.

10/9. У Тиньоженкові були ми всего 1 день. Село темне і убоге, зате двір гарний і богатий, а в дворі замітне те, що мимо того всего, що перейшов він в часі такий бурливий час, цілий інвентар остав ся нерушений.

В будинку колишнього поміщика заквартирували большевики цілу череду голодних червоних дітей московських, що їх привезли тут з Росії годувати українським хлібом, щоби з них мати на будуче добрих гнобителів українського народу.

„Баришні“ що доглядали дітий визиваючо під-
морували на наше стрілецтво та якось наші
стрільці обминали їх як заразу, а вже на-
ці атаман Шельосер казав нам перебрати
ся до Верхнячки куди ми прибули дня 13/9.
Верхнячка - село велике богато, та досить сві-
домо. У селі знаходить ся цукроварня що
є власністю тільки поміщика. Взагалі всі
урядники дозорці техніки є поляками; зате
всі робітники є українці. Та тепер всі
поляки повибиралися до Польщі, а цу-
корню перебрав робітничий комітет.
Та мимо того цукорня дальше працює
і того собі не робить з утрати польских
панів. —
Наші стрільці дружать зі селянами у великій згоді
Їдеш улицею і дивиш ся, а тут стрілець

бавать дитину і господиня лупить вареники, а господар, щось повкуч стрільцеви зи больше-виків.

19/9. Сегодня я іздив до Умань накупити для стрілецтва тютюну а для ковалів деякі інструменти.

Саме сегодня прибув до Умання Голов. атаман Петлюра враз з делегатами французьким румунським та польским.

У міському огороді був спільний обід, музика грала до обіду, а перед кінцем грала „Ще не вмерла" з приводу чого мусяли ми стояти добрих 10 хвиль. Вся публика в городі як один чоловік встала зі сидження і відкрила голови. —

Місто Умань величиною рівняєся Коломиї і недуже так знищене.

Що до вивісок, то всі они написані в україн-ській мові і на тоб місцях покрашені укр. народними красками. — Всюди порядок і спокій. Зато на полудне від Умані іде бійка мах-новців, яких має бути около 85 тисяч з де-нікінцями. До міста раз у раз приходять ранені. Махнівці — се є то війска під командою атамана Махна — то українці що стоять на українськім ґрунті, лише як кажуть є анархістами, тобто — не узнають жадної власти. Та на про-позицію Петлюри получились з нашими військами — заняли часть фронту та бють Денікіна. Що дальше з ними буде, побачимо. В кождім разі, то добре що они бють ворога України та визнають са-мостійність України. —

Відїзджаючи до Умані мені показували ге-
величкий лісок, а у ньому на деревах ле-
говища, на котрих лежали два часть більше
вищої власти окрашки котрі обди-
рали протир д[illegible] атолиа селян.
Взагалі за большевиків діялись стра-
шні грабіжі та розбої. Говорять що
за большевицького режиму села ве-
чером були геть вимерлі, бо коли б
була патруль большевицька подибала
ла кого будь то зараз його обдирала
а нерідко і розстрілювала —
23.9. Сьогодня перший раз від 2. місяців
упав дощ, що дуже утішило се-
лян, а і наші стрільці бо будуть мо-
ли орати селянам, за що дістануть
для коний вівса (З[illegible] за день. —

о год. 1 п.п. прийшов приказ що має відійти
2 батареї до Умані на резерва для УСС.
Рівночасно відійшло 2 курені а один
вже давно там стоїть.
Тепер при бригаді лише 3 курені бо один
розділено по мірі інші а старшина пі-
ли до Бершаді до маґа бдержками що но-
вобранців. Та на превелике диво сьогодня
повернув четар Бойко з Бершади дізнавсь якогось
там повітового коменданта, що галичани можуть
дістати наддніпрянських новобранців лише за
зізволенням Надд. начальної ставки.
Крім того оповідав, що в Бершаді
веде між собою боротьбу 4 части з еще
скількись там з чого виходить кепска
історія яка не може вийти Україні на
пожиток

Сьогодні вечером прийшов до нас п. с. Адль і ска-
зав що проти нашої групи да уманцем стоїть
проти нашого війс. більша ворожа група
правдоподібно і то Денікінці.
27/4. Наші війська увійшли в боєвий кон-
такт з Ден. військами. З того що
п. от. Шльосер показував на мапі вихо-
дилоб, що Ден. має проти нас поваж-
ні сили. Карта п. отамана зрово-
ніла рух всіх ворожих полків. Особ-
ливо зауважується багато кавалерії
що може вийти для нас фатально.
— по першому — ми не маємо що єму
протиставити, бо наша кавалерія вжи-
вається до розвідок та встанови-
стер. — по другому — наші стрільці
мають особливший страх перед всі-

кого кавалерійно. Страх сей походить правдо-
подібно з відси, що в послідних часах австрійці
вела всюди війну позиційну-оборонну і дов-
ніри іншого способу воювання не знають.
Ми вкінці дістали деякі подробиці з
поля битви і є вони не дуже то потішаючі.
Біда вийшла з того, що наші старшини свого
часу дістали були приказ входити з Ден.
відділами в переговори і означити
між військами Укр. і Ден. невтральні
полоси. Відповідно до того приказу
почали ~~дістали~~ наші частини сьогодня перего-
ворювати з частинами Денікіна
і переговори довели до сего що наші
частини мусіли опустити Умань.
Річ малась так: З наших позицій
спостерегли сьогодня, що денікінці

марширують в кольонах і з треном в на-
прямі до Умань. Десять з офіцирів
наших радив вислати делєга-
цию до Денікина що би сталося
Від Денікина тоже підійшов офі-
цир до наших стр. і почав гово-
рити, що Ден.-ці з Галичанами
не хотять бити ся але що мають
приказ заняти сегодня Умань то
коли Галичани будуть боронити місто
они виступлять зброєю.
Та в час коли велися переговори
ден. кавалєрия передерлас на зади
нашої бригади і почала обску-
пати наші курені. Рівночасно
ден. піхота підсунулас так близ-
ко до наших стр. що почала [illegible]

окриловити. Коли наші побачили до чого ведуть переговори з Денікіном почали відворот ставлячи сильний опір денікінцям як вже вспіли нам один ден. курінь цілком розгромити. (30 серпня)
Тим часом наші сотні скорострілів помітивши на задах ден. кавалерію дали їй такого прочухана що мало котрий з них побачить „Єдину неділиму")
На жаль справа для нас взяла некористний оборот бо 25/8 мусіли ми відходити до станції Христинівки.
Потішаюче, а може засмучуюче всего се, що і Г. січові стрільці дались взяти на Денікінські переговори і стрінули рівнодушно кілька сотень.
Що до нашого завзятого куреня

то-з малими виїмками — повернули всі стрільці і офіцири з полону а декотрі привели навіть ді свобн= Кубанців. В Козєдім розпоч. ся переговори з Дені-цінами Маші і то дітре, що наші офіцири переконали ся, що найлучші переговори є бити ворога — а подруге наші переконали ся що і між денікінцями є люди які хочуть устоювати ся до нашого війска. Всі доокола переконали ся що денікінці цілком не мають Крісової молоді і тому они таким способом добирають= щоби через зломане переговорів здати в посідене наші зайняті місцевості.

Саме тоді як наші частини почали відступати на Христинівку Махно ударив цілою силою на зади денікінців. Був близький заняти Умань причім взяв около 150 людей ранених які передав до наших шпиталів.

26/9. Ми переїхали до Сичівки, а бій велася під Христинівкою. Самий так званий „дієвий штаб" був перше в Орадовці а опісля аж до нашого відділу в Янові. Ми знова з трейном по дво-дневнім побуті в Сичівці переїхали до Марківки.

Видко, що наші хлопці мусіли подобатись своїм поведінням в Верхнячці коли з Верхнячки поприходили люди до Янова та почали перед нами скаржитися над поведенням денікінців. Наприклад — коли увійшли денікінці в село зараз загадали зложити їм 100 пудів вівса

50 міса ½ хліба. а для офіцирських харчо-
вень лапано гуси качки кури. Селяни від-
купувались кулаками котрих що до вів-
ядовге панування. В переїзді нас всі пита-
тували чи то правда, що Денікін заводить
назад поміщиків та накладає контрибуцію
на селян.
Тепер коли я вже по кадні приблизно більш-
ко три місяці, я прийшов до сего переконан-
ня що наш найбільший ворог, є брак
доброї адміністрації. Всюди де не по-
їдеш люди питаються зачому не мобілізують
чому нас(?) не кличуть бити Денікіна?
28/ₗ вечером прийшов з фронту властиво з Яко-
ва Атаманом п. Сот. Гранднер і принесли цілу
купу новин. Новини той мав привезти н с.
Анель Котрий що лише приїхав з Вальнадт

Найліпшу для нас новину лишив авр на самім кінцю
свого оповідання то є що ми маємо завтра то є 29. 9.
їхати до Вінниці де маємо дістати людий та
злучити ся з 3 Корпусом
Инші новинки были ті що мовляв большеви-
ки узнали Українську републику, що паризька
подав якось тільки радіо що галичанам дала
рада [illegible] можність існувати в виді са-
мостійної держави під польским про-
текторатом і т.и.
Щоби увеличити - з одного боку - такі слав-
ні новини, а з другого - гідно закінчити рад
ість з деякими часами, постановлено ~~вечір~~
устроїти у Гнибаді святочну вечерю.
Конечність святочної забави оказалася ще
і з того боку, що власне того дня 3 батерея
дістала 2000 в. старі [illegible] а з него сами Комеди

в бригаді пропала показна сума 10 тис. літер.
Кухарка бригадна увеличила добову [illegible]
пригощала д. Капустного які тут вперше до-
до обставин називались се варениками.
Коло головного стола засів на самім чільнім
місці ст/п. от. Шльосф коло нього по праві н.с.
Брандер а з ліва сестра червоного хреста.
Коли вже говорю про сю сестру рішучо мушу її
присьвятити кілька слів. Називають її
у нас Марією Філіповною є худа і висока
їздить з бригадним лікарем на одній підво-
ді говорить по російськи з польським акцен-
том і після її слів походить з Кавказу та є ма-
гометанкою. Після якого же то [illegible] аладу, є она
найзавзятнішою просити ту пісню яка кори-
стаючи з глупоти укр офіцерів вмішить
ся з ними їсть і пє добро і зовсім нічого

не робить, а дуже можливо, що і спровадить гено-
вару на користь Денікова або поляків.
Я самий був свідком такої сцени. Під хату в котрій
мешкав бриг. лікар а властиво на воротях котрої висів кава-
лок старої окладинки з книжки з написсю „бри-
гадна лічниця" заїхало 2 вози з раненими.
По годинній чеканю вийшов лікар зі „сестрою"
а поситовши ся яка в кого рана казав возам
їхати до Вапнярки. Хорих охопила страшна
і они почали кричати, що властиво їм всеєдно
чекати годину під домом коли лікар не хоче
їм змінити перевязки.
Вчера тота „червона сестра" удостоїлась
сегодня дістати поважне місце біля атамана.
Нелішевок пішов собі кругом, а при побічна
столикам тоже досить довго затримував ся.
Хлопці поділились на 2 партиї одна - не голі

трої стояв військовий думок так Гайдукевич а его
поправ пор Кріль, (ся групія) утримувала, що мир-
державне положенє України є як наикра-
що, що держави антанту зрезигнувавши з „недїлимої Росиї“ потрібують те
пер держави повставші на руїнах
цар. Росиї до запровадженя у себе по-
рядку і до вигнаня большевиків.
Друга частина - до котрої і я зачислював ся -
утримувала - що укр. політичний сьвіт перес-
тав взагалі думати о самостійній Україні
а властиво наші політики заходять ся тепер (по
утраті надії удержати Україну самостій-
ною державою) около утвореня України
сполученої з якоюсь сильною держа-
вою (Росиєю, Польщею, Румунією)
лише не можуть на разі рішити ся з ким

властиво завязати союз, бо задні зі сусідних держав не можна занадто довіряти.

В кождім разі ми страхаємо ся злуки з Польщею, наддніпрянці страшна злука з Росією а вже зовсім не охотят Янковецькі ~~[illegible]~~ щоби наступив союз з Румунією.

Так всі з вимінених держав мають спільного ворога „неділимую Росію" проти відбудови котрої повинні спільно змагатись, бо коли ворожа царська Росія а коли ще злучить ся з 47 мільйоновою Ані Польща ані Україна ані Румунія не є в силі прийти до самостійного існування.

По довгім дебатованню всі згодились на се, що ми як офіцири української армії повинні сповнити свій громадський обовязок і бити ся з кождим ворогом самостійної України а дипломатичну роботу лишить по-

кликання до сего людям. —
Тимрасов а професор якийсь бра-
бада надали до "роблені" на Вкраїні пропа-
ганди ухмеявся до того ступеня, що почав співа-
ти "Воля" Вівці мої вівці". Він здрсвів "Бе-
дикт" осел, аж пика у вікнах заздвони-
ли, схилив голову а кулаком додавав собі
такту. По першій строфі витяг хустинок
горівки обтер рукавом твар і тобі сей
спосіб що годі було розпізнати чи втирає
він сльози чи піт, а по коротції па-
узі витяг ще хусточок і почав хи-
тати головою що мало означати що
чому справа Україна сильно лежить на
серці. Хустинка з пальців він все-
таки не випускав і коли мав чого
в треті наповнити вставав так от

мав і сказав що пора до дому бо завтра буде нас довгий подорож. Пан професор також вашів подивив ся перше на пана отамана опісля на флашку і кольчиков поставив ~~ті дві руки~~ на ка-літок і флашку на столі і пустив ся да книж-ми виходити до села. В дверах обернув ся ще раз кинув солодкий погляд на флашку облизав губи, підняв ковнір до гори і пішов до хати.

На другий день 30/9. рано повелась наша бригада довгим узгорєм вздовж-ставастих [uncertain] пустинних долин. На її переді їхав відділ кавалерії з паном отаманом на чолі. Коні бігли ~~тяжкого~~ дорогою збива-ючи чорну хмару тяжкого пилу а хлопці співали під чугарі відгомоном повто-ряли сумні козачі пісні. А третя затягає бо плакати мусять

Но очі від мене перестень носить.

Около полудня Бригада прибула до містеч-
ка Кшталтгорода, що своїми розваленими
та порозбиваними лавками порозстеле-
вався довкруги міського вонючого озера.

Ми з сот. Брандуром увійшли до одного склепу і питаємо
жида що він продає, а жид починає кричати: „Що
я можу продавати? Що у мене може бути як
мене всі рабують.

А хто ж Вас рабує питаю?

„Або я знаю хто рабує от такого тижня
рабували якісь у великих кашкетах.

В склепі — потрохи паперу до бракарі залізна
склепів — кілька пачок з заржавілими цвя-
ками.

Але що взагалі може тепер бути у склепах
Навкраїні? Залізних речей вже немає

в 1917 а мали їх доперва привезти н.місц. на [illegible]
обіцянки і все скінчилося. Матерії тепер нема
бо все викупили німецькі та австрійські війська
отже що має властиво тутешній купець прода-
вати, або властиво що має хтось тепер
по тутешніх склепах рабувати?[2]
Жиди зрештою не такі дурні щоби повиставляти
товар по склепових полицях. Вони все що має
якусь вартість давно поховали по всяких
закутках, а тепер просять бога щоби хто зробив
їм вхід до склепу, щоби він міг кричати що його обра-
бували.
Річ певна, що рабунки по тутешніх місточках відбувалися
вже раз. Перше йшли большевики від склепу до скле-
пу і забрали все, що дало ся взяти, ладували
на вози і давали поквітовання у виді бонів
і совітських грошей.

Пізніше зявив ся Григоріїв бив большеваків
і карав міста котрі тільки що поперед
давали підпору большевикам
Та і самі селянство тоже давало ся
взнаки містечкам в сей спосіб що збира-
ли ся в банди з косами вилами рушницями
і шли „виганяти большевиків" Такі
повстання кінчили ся звичайно тим що
повстанці „здобули місто" ограбили до
щенту, вбили сотню дві (найменше) [illegible]
жидів і розходили ся по домах.
Тимчасом на поміч містам приходили
большевицькі війска" котрі почали
шукати за "повстанцями". А шукали
всюди в коморах на стрихах у шафах
а навіть у малих пуделочках. Все
"підозріле" забирали на вагони і вивозили

в Росію.

Недивниця, що коли ми приїздимо до якого се-
ла, або містечка то зрада вносять до нас руки
гет до вибавителів, а кожден наввередовійк обо-
відає нам свої переїзди. Та тих людських
нещасть ми тільки наслухалися, що слухати
оповідань покривджених китайгородських
жидів ми не маємо часу і охоти і тільки як-
найскорійше кожден до своїх квартир.

Китайгород кінець роковими торгами якми
1/X раном виїздили з нього до Уманці.

Ранок був похмурий і зимний, а дорога слис-
ковата так, що наші возові коні ледви
лізли. Передполуднем приїхали ми до містеч-
ка тільки в тяжкі осіннього Датева.
Звиш 300 літ тому назад Кривоніс розбив польску
буту під сим містечком. Господи кілько

ще раз прийдеться проливати невинну кров
заки Україна стане вольною і независимою
державою.
Коли порівнати часи Хмельницького з ни-
нішними то таки мусить ся признати
що мимо утиску зі сторони Московско-
го уряду справа таки пішла наперед
Тепер кождий знає защо він бєтьсє
а за Хмельницького війна вела ся мо-
же за релігію і церковну справу.
А вже напевно только тутешні значно
за той час зубожіли а декотрі
мусіли перейти на православє або
змосковщити ся. В кождім разі
не страшні они нам тепер так дуже
як за часів Кривоноса. —

І місця, де ми прибули вечером були набиті
військом яко в селі тріох дивізій тільки
як говорили на Бердуло. Видко що в будові
нашого війська видко також якийсь поступ.
Деякі частини — особливо кавалерія присто-
їлись дуже добре; також тілі відділи
ліпше зібрані як з початку нашого прихо-
ду до Наддніпрянщини.

4/X. Ми перейшли границю Київської губернії
а увійшли в Подольську, що зараз було аж
відчути в спосібі селян з козаками.
А в селі Вводнім Брацлавского пові[ту] та прий-
шло навіть до непорозуміння між нашими стріль-
цями а селянами. Стрільці ловили рибу
у ставку, який належав до селянина. Селя-
нин побачив се і почав ругати стрільців.
Стрільці приарештували селянина, зробили

в него трус і знайшли 6 куль та про
пе музидаї.
В неділю рано рушили ми в дорогу до Вінниці
до котрої повинен був відбути ся вїзд особли-
во величаво і з музикою та з співами
Та само в двірци коли ми уставляли
ся до парадного походу прийшов приказ
щоб все пішло в спокою на кватири.
Наш трен умістили ми у старім місті та
у передмістю Вінниці за мостом, а самі
заняли кватири біля Команди II бригади на улиці
Петра Могили ч 103.
Я умістив канцелярію у давного царського
урядовця Н. Івановича Шумова розмовка
як на Москаля досить смиренного за са-
мого знову занів кватиру у урядовця Мо-
щинського. Котрий однак мрів про поворот

Денікіна як мріють вроди про Москв. і з тої тої
то причини я з ним зжився в приязни.
З життя з п. Шумовим (перєулок князя Володимира) з часом ми дуже заприязнились до того степеня, що нам дійсно прикро було розставатись коли прийшов приказ відійти до Немирова
Сей пан Шумов як і всі Великоруси згодно утримували, що галицька армія, з тою могучою тайною що утримує тих зривчим українскої орієнтації на вкраїні та сумкій у заняттю українськими військами території України.
Взагалі мусить ся підчеркнути справи що до галицкиха війск відносять ся всі надаї замешкуючі україну незвичайно приязно а вхо зади прямо попадають в розпуку коли почують ворогами ~~роз~~ часто роз

нускону вістку що мовляв Галичане скоро
відійдуть до Галичини, бо Галичина
узнана самостійною державою.—
Загалом мужики ся признали що нам прихиль-
ні дуже всі тут так міщане як і селяне
а все се лише тому що наші войска пере-
ймуть, як се роблять большевики деякі нині
, а в часті і Петлюрці — сі останні раз
міг ся лише зрадів
Місто Винниця зробило на нас приємне вра-
жіня, особливо вигляд чисто українських на-
писів лестить нашого Галичанина хотяй
що до уличної мови то я она переважа-
юча російська. Се дасть ся тим витолк-
кувати, що вся українська молодь
виїхала на фронт а осталися кацапи
котрі тут хотят служить в укр.

урядах і носять укр відзнаки говорять виключно по российски.
Зараз після нашого прибуття до Винниці ми пішли всі до городського театру де львівська трупа давала комедію перелитрили. Публика театральна в більшій мірі складаєть ся з галицьких стрільців на офіцирів тіїж останні в більшій расти в товаристві гарного жуженського пола.
Натомь на улицях міста кіпить мов більшого вар — воно рита з передвоєнних часах бо і більша скількість інтелігенції зібралися у Винниці і то по більшій расти зложена з бувших поміщиків котрі тепер перенеслись зі сіл до міст і привезли в суспокого продаторі зі себе все що мовлене лише продати.

У місті тоже потворились всякі „самопомощі“ які нібито беруть товар в комісію за 10% заплату, але найбільше купують дорогоцінности за півдармо, а опісля продають нечувано дорого.

Крім львівського театру грає у Винниці богато всяких аматорських груп меншої і більшої вартости і щоденно російський театр-д-развої(?) і 5-4 німецьких(?) два кіна. Особливо сі останні провадять фільм(?), дійсно мученика перепускаючи господь знає котрий вже раз надпусті фільми.

Московська театральна штука тоже не вигасає у Винниці а проявляє ся особливо в всяких кабаретах.

Все збираючись до Винниці почалися

з тих пір Гарибальди всякі отверті і тайні при-
кази в яких забуджуєсь мужеві і офіцерам
надзвичайна задача заходити в сварні і бійки
з надзвичайними. Прикази сї сильно вразили
мою думку, а ще більше стало мені прикро
коли я з близька оглянув тутешню армію
надзвичайців. От бачиш може нині
всяку історичну тиковість — добре шодтво
а ані крихітка ~~учасного~~ зрозуміння те-
перішнього важного моменту. Улицями
тягнеться ціла череда всяких загороджів
з театральними ситнями з історич-
ними кулями та револьверами
дарма висами у танок. А все те
лише на се може робити проми-
гади по улицях міста та наступ-
пати на гетти [illegible] [illegible]

вартости. А саме в той час як
ми провадимо таке бездільне життя
тисячі козаків, що дійсно з почуття любови
вітчини вступили в ряди борців за волю
коротають життя по шпиталях без їди
та опіки. Тепер коли я те все розумі-
ув більше я прийшов до переконання
що нашим найбільшим ворогом є наша
байдужність а не Денікін або Боль-
шевики. Ми ще поштарпаємо ся кілька
місяців але чи скорше чи пізніше нам
буде така треба гинути і то в нас-
лідок нашого власного недбальства
обачности і непорозумінь явищі.
Донкішотизм і більш нічого.
В розговорі з наддніпрянцями чує ся лише
вікве і по більшій части безпідставне

нарікання на власть на міністрів. на непоряд-
ки на дорожнечу але ніхто з тих що на-
рікають не прикладає рук щоб запобігти
тому злому.
Приміром такий! Здибав якогось наддніпрянця
свого витеринара що приїхав з Камянця і питаю-
ся - як в таких случаях робить ся відрахуюво-
що чувати в Камянці. Він відповідає мені
що у Камянці тепер тілько міністрів та
екс-міністрів що ті останні з браку
іншого заняття невдовзі будуть розносити газети
по улицях Камянця. Прикро мене вразила
така бесідочка про людий котрі будь-що-
будь мусять мати якісь заслуги коли їх постав-
лено чи ставляно на такий визначних по-
садах. Тоді йому відповів що людина котра на
се свої літа то она була тогда яка

вічна чесна і хтозна посідаєш які чесноти. Він все перед нас маєся рваний а часто і опісля буде називати ся вивязким пастухом. Иншими словами Градкий міністер невдіє нічо коли він не знайде помочі і послуху у суспільности.
Опісля довідав ся я що сей добродій ветеринар кров і краде державне добро у виді спірітусу дров харчів і утримує у свойім домі цілу череду „кузинок" та москалів все чекаючи сподіваючи ся в хвилі коли б українська справа провалила ся дістати у них помічі і захист.
Такий самий случай бачив я у Ярмолинцях коли ми зі сот. Грандісером їхали вдень пятого на шестого до по приїзді до Винниці Там знова мешкали ми з українськими

37

військовим лікарем який нам оповідав що єму
до розпорядимости стоїть особний поїзд котрим
він їздить „по фронтам" по лічебним ділам
Через довгий час за який то час ми в Кузі мешкали
я переконав ся що він все в діспутнім стані
що кілька ведер горівки яку єму дали на ва-
рі приладження ліків /він, або розпив
подаровував иншим, „старшинам" при
дні провідува, або зробив з неї наливку,
що він за той час нашого отто меш-
кання дві раз наїздив на візити
до нас козаків хотіти шинтаси у Арме-
нію набавити нас
О так то живучи у Вінниці проводили
ми час аж наче розійшла ся чутка що
Фастівці заняли Умань і маршують
просто на Вінницю. Дальше говорено

що нібито Петлюра заключив з Больше-
виками якийсь потайний договір на ос-
нові котрого забрав з большевицько-
го фронту все військо і переніс його на
Денікинський фронт. Якась частина
правди мусіла бути в сім бо штаб
II корпусу перейшов з Бердичева до Не-
мирова щоби наступати на Брацлав
який тимчасом заняли Денікінці
19/X. ми прибули до Медведрі і 20/X
в злуці з 8 бригадою почали наступати
на Денікіна. Головний наступ назначе-
но на 1в 23/X. Котрий в цілій основі
неудав ся.
Денікінці то не большевики; там військо
добре зорганізоване і відзначає ся
відвагою. Приміром який посу-

дить слідуючий факт. По наступі
нашім фронтом Ден. протинаступи.
Ми бачили що за розстрільною підвз-
дили машинові кріси на візках.
Наша артилерия взяла тої крі-
сові возика під обстріл і помимо
того що стрільна густо падали около
возків они просто кінько гнали даль-
ше

Наступ поновлено ще і 24/X в тім
же часі що і передше але сим разом
Ден. випередили нас і заатакува-
ли наші частини з Брацлава.
У нас інфантерії дуже мало всего
около 300 штиків бо один курінь
відійшов до Камінця, а 500 новобо-
ранців лишило ся у школі

у „Вінниці“.
Матеріал людський також не найлучший
особливо тих 300 чоловіка що прийшли
з Румунії показались вже в першім бою
так геройсько що кинули зі себе на-
плечники та кріси за свої утікали
взад. Сі Румуни прибули стрільці
то були ті що свого часу попались
в румунську неволю коли наш дер-
жавний вже скр. перейшли одні Коло-
мийські бригади за нашими Мукачів
По довших торгах Румунія зброю
і амуніцію зрабувала тих людей і они
під командою 2 офіцирів прибули
до Вінниці, де ~~ту~~ начальна на
Команда призначила ~~4~~ до 4 Бри-
гади. —

Та справа почала брати такий оборот що
нам лишилось два виходи з тої справи:
або зібрати всі сили і вигнати Денікінців
або цофатись і здатись отже на ласку
і неласку або комунам або полякам.
Видко що постановили се перше
бо 25/x дано приказ до наступу котрий
не удався. Зате наступ 7 наддніпр.
дивізії на Тульчин пощастило і де-
нікінцям відібрали кільканацять пушок
та більшу скількість обозного матеріалу
та ж другий день денікінці знова відібра-
ли Тульчин а десятьох в полон цілковито
обдерли до сеї сорочки що придніпр. шароварникам
прийшлось повертати до частин в білю
26 і 27/x. поновлювано наступ і вкінци уда-
лось нашій бригаді зрушити ворога з місця

а 28/X наші курені забрали у ден. 1 пушку
і значну скількість амуніції.
Цей удачний поступок скріпив трохи
надію нашої армії і почала ся нас-
туп наперед. З огляду знова Тульчин
і Брацлав, а ми зі Соколовець пере-
йшли найскорше до Вербовець и опіс-
ля д. Уленівки коло Брацлава
По розговорі зі селянами з тих сіл
що в них господарили денікінці мож-
на було заключати що їх пановання на
Вкраїні не довго, а то через се що они
відносилися з неохотою ще гірше боль-
шевиків. Большевики уважали в першій
мірі „буржуїв" опісля панські двори
тажів коли денікінці досвід-
чились головно проти селян, котр

– після їх рахунку – мали б розбити ся
за свобода.
Коли б хто хотів ту цілу тутешну
старанно розібрати то виходить що
властиво всі тутешні „завойовники"
звичайно з „Петлюрівцями", а виклю-
чаючи лише галицькі частини, то рабівничі
банди які – крім власних користолюб-
ні мають жадних цілий. Подумає
ся що так як з большевиками як
і з денікінцями та петлюрівцями
є люди з ідеєю, але ідейні люди
творять лише скелет армії а решту
все, що виповнює ~~будо~~. цілу будову
то розбишацька чернь; і то по найбільшій
части укриті домашнього проходу.
Річ тут водить ся – якщо більше так-

що місцеві розбишаки та грабіжники переходять до тої армії котра моментально довольняла їх охотицю. Думаю, що таке діється в цілій Росії коли Ленін дав приказ розстрілювати вояків. Наступ на на Денікіна здається не дуже довгий і потривав, а то з двох причин: по перше тому, що ~~уже~~ між нашими козаками загніздилась якась хороба в роді тифа. Наступ нам забрав більшу половину людей та що тепер курінь налічить разом 150 людей. Що друге — Денікін побачивши що йому буде недобре, стягне свої сили з инших фронтів, а ми пока що немаємо жадних резерв отже і ведемо [illegible] цілу від того про

ти поставити і будемо. Мусіли ся цофати.
Саме тепер коли я се радко пишу при-
ходить вістка, що ми мусимо цофати
ся в одно село взад, бо денікінці на-
пирають — з одної сторони — на 7 бри-
гаду зі Стародубів а з другої сторони
наша бригада мусіла цофнути ся
взад під денікінським натиском.
Так що у нас тепер радо будучи
собі гадаючи про здобуття Одеси, а вече-
ром роздумуючи, як спасти ся, щоб як
денікінці припрутять нас до Бугу.
Та в Бога надія. Мада 5, поло-
вину років тільки труду перенесли, що
не сповненою нас нічого настрашити.
Одно лише мені тепер докучає, а тим
є дощ і болото: дощ мучить людей, а болото

то Коп"
Страшним нім таким тепер є брак грошей
або як се в приказі написано - грошева
криза.
Мене власне 25/X висилано до Винниці
по гроші для артилерійського полку
а мені, замість замовлених 400.000
гривен дано 30.000.. виходить що у нашого
міністра фінансів наступила криза
бо певно не мають де дістати паперу на
гроші
31/X Отаман Шльоссер - командир тепер є коман-
дантом групи з лозівської з 11 і 8 бриґа-
ди двох полків артилерії по 10 гармат
а тім одна далекосяжна - випра-
цьовав великий план обсадив
командант переведеться таки його дл

в виконаня та плян удав ся - меньше більше
так як то удає ся дуже часто лікарям
операція. Де то операция удасть ся а
пацієнт умре. Та наш пацієнт, ко-
трим є дійконське військо не лише що
не умер але - зібравший дві тисячі штиків
на відтинку нашої бригади і перестре +
мив так сильно між 2 г. корпуса
которому тепер підлягала наша брига-
да то тоаф тоїки для то є Д. К.
дали приказ вертати на старі
позиції. З болем серця і тіла при
ходилось нам робити відворот - дбо-
лєва серця тому, що убралися ми не
перед Фейтцима коцугі так ~~меньше~~
де сильно бились на як ми із
а не на приказ команди которої

Коли добре здумаю як виглядає ситуа-
ція на дорозі а з волею тіла, ди-
во, тому, що вигворот хитав
в ноги і в люту. Довезли мав гей з церба
а до того ще було така темна
як будучність У. Н. Републики, а о доро-
зі вже і не говорити.
Я бачив всякі дороги: бачив
так званну краєову в Галичині котра
є шутрована але під спуск трохи бо-
лотна, бачив ся „польску" дорогу ті-
котрою різниці ні. В Галичині всяку
наче зразу дорогу но Українська дорога
то переходить всяко людсько поняття
Точно ординна корінь дрегнів.
Такого дорогого шляху як наш від-
ворот які заходили в ями повні

болотнисті юшки, вози вивертались
а до того приходилось блудити в тем-
ноті різними дорогами. Богато зі стріль-
ців незважаючи на [illegible] небезпеку
остались по селах ходувати бо та
дальше (ті) не мали сили [illegible] що
велика часть стрілецтва була майже
боса і без плащів. В правді для
стрілецтва зроблено черевики у Вінниць-
кій фабриці обува але робота
була така нужденна, що черевики роз-
літалися по пройденні кількох метрів
ходу. Тоже [illegible], що на другий
день після нашого відвороту наша
бригада числила всего девятьде-
сять крісів. Отже так мала
є справа в [illegible] нашої [illegible]

вільної боротьби що є 1. XI р. 1919.
Між старшинами кинулась дезверза
і тривога. Всі серця бо чують тенд
енцію що ми мусимо відограти
якусь децидуючу роль в боротьбі з Де
нікіном. В Києві мусів дуже ворушитися
то Коверди говорив що наш дух як
що хоче головне щоби ми все
вперед дивились як раз на теперішню
ситуацію стала ся невиносимою.
До того всего почали кружляти вісти
ки що Денікін злучив ся вперед з по
ляками і хоча та злука є сильна
отже невдовзі спільно почнуть нас
тиснути зі заходу і з боку і по-
лудня і що критдеться нам всім
капітулювати. особливо коли

Румунія не впустить нас в свої гра-
ниці А коли і пустить нас перед Дні-
стер то лише на се щоби забрати
цілий наш воєнний матеріал а ~~бо~~
так нас обдерши убрати ~~нас~~
мов то робочої худоби.
Прибиті такими сумними прочутя-
ми одержали ми дня 3/XI вече-
ром приказ що належить на
фронті припинити всі операції
воєнні однак мати ся на осто-
розі перед Деникінською зрадою
котра вже раз мала місце
під Уманем
Так ото творить ся та що нам
принесе найближча будучність по-
бачимо, що нічого доброго не принесе

що рік більше як певна. —
4/VI Коли деякі почали допомагати насилля військами опускі позиції команда II. бригади вимагала до сторочка напрогів всіх денік. війск двох наших офіцерів рот. і тоє чоно
Задачею наших делегатів було в першій задача мірі вивідати ся о силі стані і замірах
ден. війска, а в другім спитати ся за чому они поступають наперед коли мир наступ а ними є перемиря а властиво завішення оружя.
Наших офіцерів приняли ден. досить увічливо і пояснили їм так що перемиря они мають лише з галицькою армією і против неї немають жадних замірів. Ходить лише о се що на їх мість Краснї стоїть 7 петлюрська

дивізії і она вважає ся щоби не обійшла
їх лівого крила, та тому хотіли по-
сунути ся до Буга, аби в сей спосіб
взяти в свої руки всі переправи через
ту ріку.

Виявилось також, що була оперуюча
паґронів М бриґ. з кінною частиною
мала опорск звідси аж до Дністра
і команда її тоді була не була ще по-
відомлена про завішення оружія між
ден. а Галичанами.

В розмові з ден. офіцирами виходило
що ден. і нехотять ся відбудовувати
держави Росії. Він хоче лише з'єд-
нити всі землі бувшої Росії і краям
приналежним до неї дати повну автоно-
мію. Та що Петлюра став на ста

новища Самост. Укр Республики. Бо му
Денікін з Петлюрівським правитель-
ством і говорити не хоче. Що до аграр-
ної реформи то не тотре займаєся з
цеї. Правительство за на дощаної
малі чи всіх навіть перевести
в практиці. Та чи то все, що
говорили денікінські офіцери є ще
ре і правдиво — то річ зовсім
друга.
Саме військо денікінське нічим не відр-
ізняється від війска большевиць-
кого і петлюрівців; так само
дисциплінованні так і зоруженні
ходить в чо б що. Тільки:
один в крісі другий в шабелю
а багато мають мише стиси.

Збір таких ниці крамтьки.
Затє всі сильно радують селян. Вхо-
дять в село і кажуть собі тільки ото
збіжа, тільки хліба, тільки м'я-
са доставити а коли їх приказу
сільський староста не виконає по-
тім кладають в двоє більше
і беруть в кого що мало.
7/II в неділю о 11 г. в полудне скли-
кав командант нашої бригади от.
Шльоссер офіцирський збір і прочитав в офіцирівці
в присутности приказ 4 кмди г. л.
з котрого виходило слідуюче:
1. Армеї так немиц. як приде
українська зложиться на переходах
сенерти до около 90% козаков лежить
в шпиталях а около 20 козаків

з кожного куріня відходить денно
хворих.
2) Ми довше не в силі устояти ся
проти Денікіна, який кинув на
наш фронт 22,000 штиків, коли
ми з теперішнього числом ледво
12,000 людей.
3) Відворот наш є загорожений бо
і так поляки як і румуни загра-
бували по Кавалеру і свої землі
не пустять нас в свій край взгляд-
но на Буковину та Галичину зі стра-
ху перед аліянтами наших будь-що-будь
свідомих вояків, але большевики
і будуть так довго намучати арм-
ії всі з кордонів голоду повол-
не виснажимо.

4. Головне питання поставав нам
от тепер, чи ми послухаємо нашу
команду і виконаємо все то що др.
кафре начальна команда. —
Ми пожились радити що робити.
Та кожедому насувалось питання
як годить ся так здрадирувати
Петлюру?. Перед нами стояли
тепер дві можливости, або держа-
ти ся з Петлюрою до останка
а опісля утікати кожедому там
де хто може або пітти з [illegible].
в порозуміння і через се заховати ще
якийсь час цілісти нашої гал-
армії котра все-таки має
чиє таке значіння у вибореню
-бодай самостійности Галичина

тимабільше, що денікінські уряди та вимесли обіцяли нашим делегатам, що Денікінська дипльоматія доложить всіх старань, щоби антанта вплинула на поляків віддати нам Галичину, а колиб се не-повезло то Денікін дасть нам оружної помочі до вигнання поляків.

По промові п. от. Шльоссера наші всі старшини повнопрямили голови, а в тварі кожного змальовувалась радість. Коли тепер я порівнав їх вигляд з тим який они мали в Бразли-вці коли то ми прощали ген-рала Кравса то лиці були до непізнання. Чотиримісячна тяжка боротьба з большевиками а опісля з Денікінцями декого цілково

зруйнувала. Всі твори блідо кола
поморщені очі зсарізькі але глибоко
в падені є:
Мені — мимоволі — пригадалась борба
славних трояндців.
Та ж пролляна кров а страшна пожертва вогнева принесе нашій Україні свою помісч. Побачимо!
На сім ж і укінчу перший том моїх записок, а другий зачну аж від тої хвилі, як ми, або рішимо наші переговори з Денікіном.
Соколів біля Немирова 6/XI 1919.